

SWU 202

Integration handbook

จัดทำโดย ศูนย์นวัตกรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิต

Center for Life-long Learning Innovation (CLLI)

สารบัญ

เนื้อเรื่อง	หน้า
โครงการสอน	1
แนวคิดและแนวทางในการสร้างความรู้จากประสบการณ์	5
อัตชีวประวัติ (Autobiography)	17
การเก็บข้อมูลภาคสนาม	28
ว่าด้วยความรู้เศรษฐกิจนอกระแส : เสียจากแม่ค้าริมทาง	37

Integration 2
รหัสวิชา SWU 202

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
SRINAKHARINWIROT UNIVERSITY

โครงการสอน
วิชาบูรณาการ 2 (SWU 202)
(3 หน่วยกิต)

วิชาบูรณาการ 2 เป็นวิชาที่อยู่ในหมวดวิชาศึกษาทั่วไป เป็นวิชาบังคับสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรีทุกคณะ การจัดการศึกษาในวิชานี้มุ่ง เน้นให้นิสิตสามารถศึกษาและเรียนรู้ด้วยตนเองโดยมีอาจารย์ที่ปรึกษา เป็นผู้ให้คำแนะนำ โดยมีเป้าหมายของวิชาดังนี้

1. นิสิตสามารถสร้างความรู้จากประสบการณ์ของตนเอง หรือจากการเรียนรู้ประสบการณ์ ของผู้อื่น
2. นิสิตสามารถมองปัญหาและวิเคราะห์ปัญหาที่ตนเองสนใจ โดยอาศัยความรู้จากศาสตร์ต่าง ๆ มาบูรณาการ มีความรอบรู้ และมองสิ่งต่าง ๆ แบบรอบด้าน
3. นิสิตสามารถทำงานร่วมกับผู้อื่น เปิดรับความคิดที่หลากหลาย เคารพในความคิดของผู้อื่น แสดงจุดยืน ของตนเองได้ มองหาทางออกร่วมกันในการทำงาน
4. นิสิตสามารถแสวงหาความรู้ต่าง ๆ ที่ตนเองสนใจจากแหล่งความรู้ต่าง ๆ ทั้งที่เป็นสื่อเอกสาร สื่ออิเล็กทรอนิกส์ และจากบุคคลต่าง ๆ สามารถเชื่อมโยงความสนใจของตนเอง กับความรู้ที่มีอยู่มากมาย และเลือกสรรความรู้มาใช้อย่างรู้เท่าทัน
5. นิสิตสามารถนำเสนอความคิดและผลการศึกษาต่อสาธารณชนได้อย่างเหมาะสมและมีคุณภาพ

แหล่งความรู้ที่จัดเตรียมไว้ให้

1. **วีดิทัศน์** วิชานี้ได้จัดเตรียมวีดิทัศน์รวม 3 ชุด เพื่อให้ นิสิตที่ลงทะเบียน ได้ใช้ศึกษาด้วยตนเอง ก่อนที่จะมาเข้าชั้นเรียน เพื่อพบกับอาจารย์ที่ปรึกษา และเพื่อนร่วมกลุ่ม วีดิทัศน์ 3 ชุด ประกอบด้วย

- ชุดที่ 1: มนุษย์ทุกคน คือ ผู้สร้างความรู้
 - ชุดที่ 2: เราจะสร้างความรู้ได้อย่างไร
 - ชุดที่ 3: ตัวอย่างผลงานสร้างสรรค์ความรู้
- จากสิ่งที่เราค้นเคย : โรงเรียน

2. **เอกสารประกอบวีดิทัศน์** เป็นเอกสารสำหรับให้นิสิตอ่านประกอบการศึกษา วีดิทัศน์ เพื่อขยายความ สาระบางประการที่มีอยู่ในวีดิทัศน์ และเพื่อเพิ่มเติมสาระสำคัญที่ไม่สามารถบรรจุไว้ในวีดิทัศน์ได้

3. วิดีทัศน์และเอกสารเพื่อศึกษาเพิ่มเติม วิชานี้ได้จัดเตรียมวีดีทัศน์ หนังสือ และเอกสาร ไว้ในมุม วิชาบูรณาการ 2 ซึ่งจัดไว้ในสำนักหอสมุดทั้งที่ประสานมิตร และองครักษ์ เพื่อให้นิสิตได้ไปศึกษาเพิ่มเติม ได้ด้วยตนเอง

หน้าที่ของนิสิต

การศึกษาในวิชานี้ นิสิตจะต้องมีความรับผิดชอบต่อกิจกรรมและงานที่ได้รับมอบหมาย โดยนิสิตมีหน้าที่ ต้องปฏิบัติดังนี้

1. การศึกษาวีดีทัศน์และเอกสารล่วงหน้า นิสิตจะต้องศึกษาวีดีทัศน์และเอกสาร อ่านประกอบอย่าง ประณีตและรอบคอบ ตั้งคำถามเพื่อนำมาพูดคุยซักถามเมื่อพบ อาจารย์ที่ปรึกษา ซึ่งจะจัดอย่าง เป็นทางการเดือนละ 1 ครั้ง (ดูตารางเวลาของ วิชาเรียนประกอบ)
2. การเลือกประเด็นที่ต้องการศึกษาวิจัย ในการพบอาจารย์ที่ปรึกษาในวันที่ 9 พฤศจิกายน 2548 นิสิตที่อยู่ในกลุ่มเดียวกัน (ประมาณ 100 คน) อภิปรายเพื่อเลือก หัวข้อหรือ ประเด็นที่สนใจ ที่จะสร้าง เป็นระบบความรู้ ภายใต้คำแนะนำของอาจารย์ที่ ปรึกษาโดยอย่างน้อยจะต้องแยกออกเป็นประเด็นย่อย ๆ เพื่อแยกกันเป็น “กลุ่มย่อย” รวม 10 กลุ่ม (กลุ่มละ 10 คน)
3. การเขียนแผนการวิจัยและการศึกษาข้อมูล นิสิตในกลุ่มย่อยแต่ละกลุ่มเตรียม วางแผนการวิจัยโดยจะต้องศึกษาจากวีดีทัศน์และเอกสารต่าง ๆ ที่อาจารย์ได้เตรียม ไว้ให้ เขียนโครงการ อย่างละเอียด และเตรียมศึกษาข้อมูล ตามวิธีการที่สามารถศึกษา ได้จากสื่อการเรียนการสอน เพื่อนำผลการศึกษา มารายงานในการประชุมกลุ่มใหญ่ ร่วมกับอาจารย์ที่ปรึกษา ในวันที่ 7 ธันวาคม 2548 รวมทั้งเตรียม การนำเสนอผลงาน ในการสัมมนาเรื่อง “สร้างนวัตกรรมการเรียนรู้ ด้วยการเข้าสู่โลกของความจริง” โดยกลุ่มใหญ่ทั้ง 100 คนจะต้องประชุมตกลง เลือกหัวข้อจากการที่ทุกคนได้ศึกษามา 10 หัวข้อย่อย มาสรุปรวมเตรียม นำเสนอในการสัมมนา 2 หัวข้อใหญ่ อย่างไม่เกินนิสิตในแต่ละกลุ่มย่อยจะต้องส่ง รายงานของการศึกษาของกลุ่มด้วย
4. การเตรียมการนำเสนอผลการวิจัย นิสิตเตรียมนำเสนอผลงานในการสัมมนาทั้งที่ ซึ่งการนำเสนอ นั้นอาจทำได้ทั้งใน รูปของ การอภิปราย การจัดทำโปสเตอร์ ละครเวที, การแสดงอื่นๆ, วิดีทัศน์ ฯลฯ
5. การนำเสนอผลการวิจัยและการร่วมงานสัมมนา วันที่ 18-19 มกราคม 2549 เป็นการสัมมนา “สร้างนวัตกรรมการเรียนรู้ ด้วยการเข้าสู่โลก ของความจริง” นิสิตทุกคนต้องเข้าร่วมกิจกรรมการสัมมนา ซึ่งถือเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาในวิชานี้

กติกาศึกษาในวิชาบูรณาการ 2

1. การเข้าชั้นเรียน นิสิตจะต้องเข้าชั้นเรียนเพื่อพบอาจารย์ที่ปรึกษาและผู้ร่วมชั้นเรียน ซึ่งจัดให้เดือนละ 1 ครั้ง การขาดเรียนตามวันเวลาที่กำหนด จะมีผลในทางลบอย่างมากต่อการประเมินผลและการให้เกรด
2. การทำผลงานวิจัย นิสิตจะต้องมีส่วนร่วมในการศึกษาวิจัยในเรื่องที่ตนเองรับผิดชอบ โดยในรายงาน ที่ส่ง นิสิตจะต้องเขียนว่าตนเองได้ทำอะไรบ้าง การเขียนสิ่งที่ไม่เป็นจริงอาจถูกพิจารณาให้ได้รับการ ประเมินให้ตกในวิชานี้ได้
3. การนำเสนอผลงานวิจัย นิสิตจะต้องเข้าร่วมในการสัมมนา “สร้างนวัตกรรมการเรียนรู้ ด้วยการเข้าสู่โลกของความจริง” การไม่เข้าร่วมสัมมนา จะมีผลในทางลบอย่างมากต่อการประเมินผลและ การให้เกรด
4. การสอบปลายภาคการศึกษา วิชานี้มี การสอบปลายภาคเพื่อประเมินผลการศึกษาของนิสิต โดยการสอบจะเน้นความรู้ที่มี การนำเสนอในการสัมมนา “สร้างนวัตกรรมการเรียนรู้ ด้วยการเข้าสู่โลก ของความจริง”

เกณฑ์การประเมิน

1. การเข้าร่วมชั้นเรียนเพื่อพบอาจารย์ที่ปรึกษา และการเข้าร่วมสัมมนา (20%)
2. รายงานการวิจัย (30%)
3. การนำเสนอผลงานในการสัมมนา (20%)
4. การสอบปลายภาค (30%)

ตารางการทำงานของนิสิต

วันที่	กิจกรรม	หมายเหตุ
9 พย. 2548 (13.30 - 16.30 น.)	<p>เข้าชั้นเรียนพบอาจารย์ที่ปรึกษาและเพื่อนร่วมกลุ่มตาม ตารางสอนที่จัดไว้ให้ เพื่อวางแผนและเตรียมการทำงาน</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ แบ่งกลุ่มย่อย ☐ เลือกหัวหน้ากลุ่มย่อย ☐ เลือกประธานกลุ่มใหญ่ 	เข้าชั้นเรียน
10 พย. - 6 ธค. 2548	<p>นิสิตในกลุ่มย่อยแต่ละกลุ่ม (ประมาณ 10 คน) ประชุมกัน เพื่อกำหนดแนวทางในการทำงาน</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ นิสิตแต่ละคนเริ่มการเก็บข้อมูลในสวนที่ตนเองรับผิดชอบ ☐ นิสิตอาจนัดประชุมกลุ่มย่อย หรือนัดประชุม หัวหน้ากลุ่มย่อย ตามความเหมาะสม 	ศึกษาด้วยตัวเองและสามารถนัดพบอาจารย์ที่ปรึกษาเป็นครั้งคราวตามความเหมาะสม
7 ธค. 2548 (13.30 - 16.30 น.)	<p>เข้าชั้นเรียน พบอาจารย์ที่ปรึกษาและเพื่อนร่วมกลุ่มเพื่อวางแผนและเตรียมการจัดสัมมนา และการเสนอผลการวิจัยใน การสัมมนา</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ ตัวแทนกลุ่มย่อยเสนอผลการศึกษา ☐ ร่วมกันกำหนดหัวข้อและวิธีการนำเสนอผลงาน โดยให้มีการนำผลที่ได้จากกลุ่มย่อยมาสังเคราะห์ร่วมกัน กลุ่มใหญ่แต่ละกลุ่มอาจเสนอหัวข้อได้ 2-3 หัวข้อ แบ่งงาน และกำหนดผู้ที่จะรับผิดชอบในหน้าที่ต่าง ๆ ในการจัดสัมมนาและการเสนอผลงาน 	เข้าชั้นเรียน
18-19 มค. 2549 (9.00 - 16.00 น.)	งานสัมมนาเรื่อง "สร้างนวัตกรรมการเรียนรู้ ด้วยการเข้าสู่โลกของความจริง"	มศว ประสานมิตร และองครักษ์
22กพ.2549	สอบปลายภาค	ดูตารางสอบ

แนวคิดและแนวทางในการสร้างความรู้จากประสบการณ์

รองศาสตราจารย์ ดร.นภาพร หะวานนท์

อะไรคือความหมายของ “การวิจัย” และ “การสร้างความรู้”

การวิจัยเป็นคำที่ใช้กันมากในแวดวงของนักวิชาการ การวิจัยเป็นกระบวนการในการสร้างความรู้อย่างหนึ่ง นักวิชาการได้สร้างวิธีการในการวิจัยขึ้นมามากมาย โดยเรียกว่าเป็นวิธีวิทยาในการวิจัย (Research Methodology) ซึ่งแต่ละสาขาวิชา ก็มักจะคิดวิธีวิทยาในการสร้างความรู้ในศาสตร์ของตนเองขึ้นมา เช่น วิธีวิทยาการวิจัยทางด้านสังคมศาสตร์ วิธีวิทยาการวิจัยทางด้านชีวภาพ วิธีวิทยาการวิจัยทางด้านวิทยาศาสตร์ วิธีวิทยาการวิจัยทางด้านประชากรศาสตร์ วิธีวิทยาการวิจัยทางด้านมานุษยวิทยา เป็นต้น โดยทั่วไปแล้ว วิธีวิทยาในการวิจัยของแต่ละสาขาวิชา จะมีกฎเกณฑ์และขั้นตอนในการวิจัยที่ชัดเจนมาก ผลจากการวิจัยถูกคาดหวังว่าจะมีส่วนในการสร้างหรือเสริม องค์ความรู้ในสาขานั้น ๆ ดังนั้นคนส่วนใหญ่จึงมองว่า การวิจัยเป็นเรื่องของนักวิชาการ หรืออีกนัยหนึ่งการสร้างความรู้ เป็นหน้าที่ของนักวิชาการเท่านั้น

ทัศนะดังกล่าวข้างต้น มีส่วนทำให้เรายึดติดอยู่กับคำอธิบายปรากฏการณ์ สิ่งต่าง ๆ ด้วยความรู้ที่นักวิชาการ ในศาสตร์ต่าง ๆ สร้างขึ้น โดยที่เราอาจลืมไปว่า ยังมีความรู้อื่น ๆ อีกมากมายที่คนทั่วไปได้สร้างขึ้นจากความจำเป็น ในการดำรงชีวิต หรือจากการข้อสงสัยที่ปลุกชน ทั่วไปมีต่อสิ่งต่าง ๆ ความรู้เหล่านี้แทรกตัวอยู่ในประสบการณ์ของมนุษย์แต่ละคน เป็นความรู้ที่สำคัญมีส่วนให้สังคมดำรงอยู่ได้ แต่โลกสมัยใหม่อาจไม่ให้ความสนใจ หรือมองว่าสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เป็นความรู้

ความรู้ถูกสร้างขึ้นจากความคิด ความเชื่อ ข้อสงสัย คำถาม ความสนใจ ความปรารถนา ที่มนุษย์มีต่อสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบ ๆ ตัว ถ้าปราศจากสิ่งเหล่านี้ มนุษย์ก็จะไม่สามารถสร้างความรู้ได้ ความรู้ที่มนุษย์สร้างขึ้น จึงเกิดจากเป้าหมายที่แตกต่างกัน เป้าหมายของการสร้างความรู้มีอยู่มากมาย และอาจยกเป็นตัวอย่างได้ดังนี้

- เพื่อผลิตอาหาร เช่น ความรู้ในการทำนา ความรู้เกี่ยวกับดินที่จะใช้ปลูกพืชชนิดต่าง ๆ ความรู้ใน การเกี่ยวข้าว การสีข้าว ความรู้ในการปรุงอาหาร ความรู้ในการเก็บถนอมอาหาร ความรู้ในการผลิต ภาชนะใส่อาหาร ความรู้เกี่ยวกับการเพาะพันธุ์พืช ความรู้เกี่ยวกับการผสมพันธุ์พืช ความรู้เกี่ยวกับปุ๋ย ความรู้เกี่ยวกับวิธีชีวิตของปลาและการจับปลา ความรู้ในการเพาะพันธุ์ปลา

- เพื่อให้มีที่อยู่อาศัย เช่น ความรู้ในการตัดไม้ในป่า ความรู้ในการสร้างบ้าน ความรู้ในการออกแบบ บ้าน ความรู้ในการก่อสร้าง ความรู้ในการใช้วัสดุก่อสร้าง
- เพื่อให้มีเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม เช่น ความรู้ในการนำปุยฝ้ายมาทำเป็นเส้นด้ายเพื่อทอผ้า ความรู้ในการเลี้ยงไหม ความรู้ในการทอผ้า ความรู้เกี่ยวกับเส้นใยที่นำมาใช้ทอผ้า ความรู้ในการย้อมสี ความรู้ในการออกแบบลวดลายผ้า ความรู้ในการออกแบบเสื้อผ้า ความรู้ในการตัดเย็บเสื้อผ้า
- เพื่อให้มีสุขภาพดีและรักษาโรคภัยไข้เจ็บ เช่น ความรู้เกี่ยวกับอาหารที่เป็นประโยชน์ต่อร่างกาย ความรู้เกี่ยวกับอาหารของหญิงมีครรภ์ ความรู้เกี่ยวกับการหาพืชหรือต้นไม้ที่รักษาโรคได้ ความรู้ในการปรุงยาสมุนไพร ความรู้ในการนวด ความรู้ในการฆ่าเชื้อโรค
- เพื่อให้มนุษย์อยู่ร่วมกันได้อย่างสงบและมีความมั่นคงปลอดภัยในชีวิต เช่น ความรู้เกี่ยวกับการ สร้างสัญญาณเตือนภัย ความรู้เกี่ยวกับการสร้างอุปกรณ์เพื่อป้องกันตนเองและคนอื่น ๆ ความรู้เกี่ยวกับการสืบหาโจรผู้ร้าย ความรู้ในการทำให้คนไม่รังเกียจหรือเบียดเบียนผู้อื่น ความรู้ในการตัดสิน ความซัดแย้งอย่างเป็นธรรม
- เพื่อกระตุ้นให้คนอยากได้สินค้า เช่น ความรู้ในการทำให้สินค้ามีรูปลักษณ์ที่สวยงามดึงดูดใจผู้บริโภค ความรู้ในการทำให้คนเชื่อว่าสินค้ามีประโยชน์ต่อสุขภาพ ความรู้ในการทำให้คนเชื่อว่า จะสามารถทำให้มีรูปร่างงดงาม ความรู้ในการทำให้คนเชื่อว่าสินค้านั้นมีราคาต่ำกว่าทุน ความรู้ในการทำให้คนเชื่อว่าสินค้านั้นมีจำนวนจำกัด

จะเห็นว่าความรู้จะถูกสร้างขึ้นมาจากเป้าหมายบางอย่างเสมอ ความรู้จึงมีเจตจำนงของผู้สร้างความรู้เป็นฐานรองรับทั้งสิ้น ดังนั้นเมื่อเราศึกษาสิ่งที่เรียกว่า ความรู้ เราจึงไม่อาจศึกษาเฉพาะตัวสาระของความรู้เท่านั้น แต่จะต้อง ศึกษาถึงเจตจำนงที่อยู่เบื้องหลังความรู้หรืออีกนัยหนึ่งความรู้นั้น ๆ ถูกสร้างขึ้นมาจากอะไร ทั้งนี้เพื่อให้เรารู้เท่าทัน ความรู้ ความรู้อย่างอาจถูกสร้างขึ้นมาให้เราต้องการซื้อสินค้าหรือใช้บริการบางอย่างเพื่อกำไรของผู้สร้างความรู้ ความรู้อย่างอาจถูกสร้างขึ้นมาเพื่อช่วยชีวิตคน การรู้เท่าทันความรู้จะช่วยให้เราเราควรรับ หรือปฏิเสธ หรือโต้แย้งกับความรู้ได้อย่างไร

การจัดระบบความรู้ในรูปของศาสตร์ต่าง ๆ

คนจำนวนมากคุ้นเคยกับระบบความรู้ที่สร้างขึ้นในยุคของการปฏิบัติทางวิทยาศาสตร์ ในยุคนี้การจัดระบบ ความรู้ในรูปของ “ศาสตร์” ต่าง ๆ เช่น สังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ศิลปกรรมศาสตร์ แพทยศาสตร์ เกษศาสตร์ สหเวชศาสตร์ ทันตแพทยศาสตร์ ศึกษาศาสตร์ พลศึกษา ซึ่งในแต่ละกลุ่มของศาสตร์ต่าง ๆ นี้ ก็มีการ แบ่งออกเป็นศาสตร์ย่อย ๆ อีกมากมาย เช่น

สังคมศาสตร์ แยกออกเป็นศาสตร์ย่อย ๆ ออกไปเป็น เศรษฐศาสตร์ บริหารธุรกิจ รัฐศาสตร์ สังคมวิทยา มานุษยวิทยา เป็นต้น

ศาสตร์แต่ละศาสตร์เกิดจากความสนใจ และข้อคำถามที่มีความเฉพาะเจาะจงมากขึ้นเรื่อย ๆ โดยแต่ละศาสตร์ได้ สร้างนิยามของคำ หรือศัพท์ ในศาสตร์ของตนเอง เช่น มูลค่าเพิ่ม บรรทัดฐาน การแพร่ระบาด ภาวะเจริญพันธุ์ แรงจูงใจ ใฝ่สัมฤทธิ์ ความชุกของโรค ศิลปะร่วมสมัย ฯลฯ รวมทั้งมีการสร้างคำอธิบายสิ่งที่แต่ละศาสตร์สนใจ ในรูปของทฤษฎี จนเกิดเป็นระบบความรู้ชุดต่าง ๆ ที่มีลักษณะเฉพาะ จนเป็นการยากที่คนอยู่นอกศาสตร์นั้นจะสามารถเข้าใจ หรือเข้าถึงความรู้ของแต่ละศาสตร์ได้ ศาสตร์ทั้งหลายจึงแยกตัวออกจากกัน เรียกว่า เป็นศาสตร์เฉพาะทาง ขาดการเชื่อมโยงกับศาสตร์อื่น ๆ เป้าหมายของการสร้างความรู้จึงมีลักษณะเฉพาะเจาะจงมากขึ้นเรื่อย ๆ

ศาสตร์ในยุคของการปฏิวัติวิทยาศาสตร์จึงเป็นมีนัยยะถึงการจัดความรู้ที่มีอยู่ ให้เป็นระบบตามความสำคัญ ก่อนหลัง จนสามารถเรียกหรือกำหนดชื่อในรูปของสาขาวิชา (discipline) โดยแต่ละสาขาวิชาจะมีเป้าหมาย ศัพท์วิชาการ นิยาม วิธีการศึกษา และทฤษฎี ของตนเอง

สิ่งที่เหมือนกันในศาสตร์ต่าง ๆ คือความเชื่อที่ว่า มนุษย์คือผู้ค้นหาความจริงเกี่ยวกับธรรมชาติ เพื่อให้มนุษย์ ควบคุมสรรพสิ่งให้ได้มากที่สุด ดังนั้นความรู้ที่ศาสตร์ต่าง ๆ สร้างขึ้นมาจึงเป็นการนำเสนอ กฎ หรือทฤษฎีที่จะนำมา ใช้อธิบาย ปραกฏการณ์ทางธรรมชาติ การอยู่ร่วมกันของมนุษย์ และการดำรงชีวิตของมนุษย์ ทั้งนี้เพื่อให้มนุษย์ สามารถควบคุมธรรมชาติ ความคุมการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ และควบคุมการใช้ชีวิตหรือดำรงชีวิตของมนุษย์ ให้ได้ มากที่สุด ตัวอย่างเช่น

- การคิดค้นข้าวพันธุ์ใหม่ เรียกว่า “ข้าวไวแสง” ซึ่งต้องใช้วิธีการทำนาที่เรียกว่า “การทำนาปรัง” ซึ่งเป็นการปลูกข้าวที่ไม่ต้องรอฤดูฝน แต่ใช้หลักการชลประทาน ทำอ่างเก็บน้ำ มีคลองชลประทานและ การทดน้ำเข้านา ข้าวพันธุ์ใหม่นี้เก็บเกี่ยวได้ไว สามารถปลูกข้าวได้ปีละ 3-4 ครั้ง ให้ผลผลิตต่อไร่สูง แต่เป็นข้าวที่ต้องลงทุนสูงเพราะต้องใช้ปุ๋ยมาก รวมทั้งต้องใช้ยาปราบศัตรูพืชเป็นประจำ ซึ่งต่างจากข้าวนาปีที่ชาวนาทำโดยอาศัยน้ำฝน เป็นการทำนาปีละครั้ง การลงทุนต่ำ เพราะได้พักดิน ทำให้ไม่ต้องใช้ปุ๋ยมาก และข้าวมีโรค และศัตรูพืชรบกวนน้อย
- การคิดคำอธิบายเกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์ โดยการนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับพฤติกรรม ที่เรียกว่าเป็นพฤติกรรมปกติซึ่งถือว่าเป็นพฤติกรรม ที่พึงประสงค์ เป็นพฤติกรรม ที่ทำให้สังคมอยู่ กันอย่างราบรื่น และมีการนำเสนอแนวคิดของพฤติกรรมเบี่ยงเบนว่าเป็นสิ่งที่ทำให้สังคม
- ขาดมีความวุ่นวาย รวมทั้งการพยายามหาคำอธิบายว่ามีปัจจัยอะไรที่ทำให้คนมีพฤติกรรม เบี่ยงเบน แนวคิดในลักษณะนี้นำไปสู่การสร้างกฎเกณฑ์หรือ

กตिकाเพื่อแบ่งคนออกเป็นคนปกติกับคน ไม่ปกติหรือเป็น ผู้เบี่ยงเบนและมีกรวาง
กฎเกณฑ์ในการปฏิบัติต่อคนที่ได้รับการจัดประเภท แตกต่างกันออกไป กตিকাบาง
อย่างทำให้ผู้ถูกขนานนามว่าเป็นผู้เบี่ยงเบน ถูกจำกัดโอกาส ถูกกีดกัน ถูกดูถูก
หรือถูกตราหน้า เช่น การกำหนดความหมายในเรื่อง การเบี่ยงเบนทางเพศ และการ
สร้าง ความรู้ในเรื่องนี้ ได้มีผลทำให้คนบางกลุ่ม ไม่ว่าจะ เป็นชายที่มีลักษณะ
โน้มเอียงมาทางความเป็นหญิง หญิงที่มีลักษณะโน้มเอียงมาทางความเป็นชาย
ผู้มีความรักในคนเพศเดียวกัน กลายเป็นผู้ที่มีพื้นที่ จำกัดในสังคม ทั้ง ๆ ที่บุคคลกลุ่ม
นี้ล้วนมีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ มีความรัก มีความรู้สึก มีความ สามารถเหมือน
กับคนอื่น ๆ แต่ความรู้ที่สร้างขึ้นได้ทำให้คนกลุ่มนี้กลายเป็น ผู้เบี่ยงเบนทางเพศ

หลุมพรางของความรู้

ดังได้กล่าวมาแล้วว่า "ความรู้" ล้วนแต่ถูกสร้างขึ้นโดยมีเจตจำนงหรือเป้าหมายอยู่เบื้องหลัง
ทั้งสิ้น เจตจำนงบางอย่างอาจเป็นไปได้เพื่อความอยู่รอดปลอดภัยของมนุษย์ บางอย่างอาจ
เป็นไปได้เพื่อแสวงหากำไร บางอย่างอาจเป็นไปได้เพื่อเอาเปรียบผู้อื่น บางอย่างอาจเป็นไปได้เพื่อความ
ส่วนตัวของผู้สร้างความรู้หรือบางอย่างอาจเป็นไปได้เพื่อให้สามารถ นำทรัพยากรธรรมชาติซึ่งเป็นของ
ส่วนรวมมาใช้ประโยชน์ให้คนบางกลุ่มบางพวก เราจึงไม่ควรมองว่า ความรู้เป็น สิ่งที่เป็นกลาง
หรือเป็นกฎธรรมชาติที่มีอยู่แล้วและคนเป็นเพียง "ผู้ค้นพบ" แต่ควรมองว่า ความรู้เป็นสิ่งที่
คนสร้างขึ้น ด้วยเป้าหมายบางอย่าง การตั้งคำถามกับเป้าหมายของความรู้จึงเป็นสิ่งสำคัญ
ก่อนจะนำความรู้มาใช้

ความรู้แต่ละเรื่องมาจาก "วิธีการมองโลก" หรือ "ฐานคิด" หรือ "กระบวนทัศน์" ที่แตกต่างกัน
สิ่งเหล่านี้ มีผลต่อความรู้ที่คนสร้างขึ้น เช่น ถ้าคนมีฐานคิดว่า ความสุขสบายทางด้านวัตถุเป็น
สิ่งที่แสดงถึงความก้าวหน้า หรือการเป็นผู้พัฒนาแล้วของมนุษย์ คนก็จะสร้างความรู้ในการผลิต
เครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ อย่างไรก็ดีจำกัด แม้ว่าการสร้างขึ้นมาจะต้องใช้
ทรัพยากรธรรมชาติมากมายในการผลิต และต้องใช้พลังงานมากมายใน การนำมาใช้ใน
ชีวิตประจำวัน เช่น การผลิตรถยนต์สปอร์ตราคาแพงลิบลิว การสร้างที่อยู่อาศัยที่หรูหรา

ความรู้ที่สร้างขึ้นและถูกจัดระบบในรูปของศาสตร์ต่าง ๆ มีความโน้มเอียงที่จะศึกษาสิ่งต่าง ๆ
เฉพาะส่วนขาด การเชื่อมโยงกับศาสตร์อื่น ๆ ทำให้เกิดข้อจำกัดและจุดอ่อนเมื่อนำไปใช้จริง เช่น
ปัญหาความยากจนถูกมองโดย ศาสตร์ต่าง ๆ ไม่เหมือนกัน จนทำให้ในที่สุดแล้ว ไม่สามารถแก้ไข
ปัญหาความยากจนได้

ความรู้ที่สร้างขึ้นมาเพื่อจัดแบ่งประเภทคน หรือวัตถุประสงค์ของ ซึ่งมีผลทำให้คนถูกทำให้เป็นคนเก่ง
คนโง่ คนฉลาด คนปกติ คนไม่ปกติ คนชั้นสูง คนชั้นต่ำ ฯลฯ ซึ่งมีผลทำให้คนบางกลุ่มถูกจำกัด

สิทธิหรือบริการสาธารณะที่จะพึงได้รับ คนบางคนถูกดูถูก หรือถูกกีดกันออกไปจากพื้นที่บางแห่ง ความรู้เหล่านี้จึงก่อให้เกิดการเลือกปฏิบัติและอคติแก่คนบางกลุ่ม โดยที่เราหรือคนทั่วไปอาจนึกไม่ถึง

ความรู้ที่ถูกจัดระบบในรูปของศาสตร์ต่าง ๆ ซึ่งเป็นความรู้ที่เกิดขึ้นในยุคของการปฏิวัติทางวิทยาศาสตร์ จะมีวิธีการในการสร้างความขลังหรือความน่าเชื่อถือให้กับความรู้ที่ศาสตร์ต่าง ๆ ได้สร้างขึ้น จนสามารถขจัดหรือ กีดกันความรู้ที่คนทั่วไปได้สร้างขึ้นมาออกไปได้อย่างเบบบล จนคนทั่วไปเชื่อว่า ความรู้ย่อมหมายถึงความรู้ที่ศาสตร์ต่าง ๆ ได้สร้างขึ้นมานั้น เช่น ระบบความรู้ทางด้านการศึกษาสมัยใหม่ ได้ทำให้ความรู้ทางการรักษาแบบพื้นบ้านกลายเป็นสิ่งที่ด้อยคุณค่า ขาดหลักวิชาการ ขาดความแม่นยำในการรักษา หรือระบบความรู้ทางด้าน การเกษตรสมัยใหม่ได้ทำให้ความรู้ในเรื่องการทำนา ทำไร่ การเลี้ยงสัตว์ ในแบบที่ชาวบ้านได้สร้างขึ้นกลายเป็นเพียง วิธีชีวิตของผู้ไม่มีความรู้ หรือระบบความรู้ทางด้าน เศรษฐศาสตร์ ได้ทำให้ การทำมาหากินไม่ว่าจะเป็น การขาย ข้าวแกง การขายของในตลาดสด หาบเร่ กลายเป็นกิจกรรมที่ไม่ต้องใช้ความรู้ เพราะความรู้ที่คนที่ทำงานเหล่านี้สร้างขึ้นไม่ได้ถูกนับเป็นความรู้ อาจกล่าวได้ว่า ความรู้ของศาสตร์ต่าง ๆ ได้กีดกัน ขจัด หรือจำกัด การดำรงอยู่และการเติบโตของความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์และการปฏิบัติเป็นอย่างมาก ส่วนความรู้ของศาสตร์ต่าง ๆ จำนวนมากก็กลายเป็นความรู้ทางวิชาการที่สถิตยอยู่ในหนังสือหรือตำรา โดยมีได้มีการนำมาใช้อย่างจริงจัง นอกจากสอนให้นักเรียนท่องจำ และนำไปสอบเพื่อให้เรียนจบและรับปริญญา ในขณะที่เดียวกันผู้ที่กำลังทำงานหรือปฏิบัติงานจำนวนมากถูกเรียกว่าเป็นผู้ไม่มีความรู้ หรือผู้ไม่มีการศึกษา เพราะไม่มีใบปริญญาบัตรหรือวุฒิบัตร

การสร้างความรู้ในลักษณะของศาสตร์ต่าง ๆ ทำให้ภารกิจของการสร้างความรู้ตกเป็นของนักวิชาการ คนทั่วไป ซึ่งมีประสบการณ์ถูกทำให้คิดว่า ไม่มีความสามารถในการสร้างความรู้ ทั้งที่ความรู้จากประสบการณ์มากมายดำรงอยู่ หรือฝังตัวอยู่ในผู้กระทำจึงต้องมีกระบวนการดึงความรู้เหล่านั้นออกมา เพื่อให้ได้ความรู้ที่เชื่อมโยงกับการปฏิบัติมากขึ้น

ผู้มีปัญญาจึงต้องพยายามก้าวให้พ้นจากหลุมพรางของความรู้ สามารถมองหรือศึกษาความรู้ อย่าง “รู้เท่าทัน” และเข้าไปมีส่วนร่วมกับคนในสังคม ในการสร้างความรู้และทำให้ความรู้ที่มีอยู่แล้วเป็นที่ยอมรับ หรืออีกนัยหนึ่งคือการ “เปิดพื้นที่ให้กับความรู้ที่เคยถูกกีดกันออกไปจากโลกของนักวิชาการ”

จุดเริ่มต้นของการสร้างความรู้

- ❖ ใส่ใจกับสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบ ๆ ตัว ไม่เพิกเฉย หรือดูตายกับสิ่งต่าง ๆ
- ❖ อยากรเรียนรู้ อยากร่วมแบ่งปันประสบการณ์

❖ ตั้งคำถาม ตั้งข้อสงสัย โดยเฉพาะความสงสัยในการการเกิดขึ้นและดำรงอยู่ของสรรพสิ่ง ตัวอย่างเช่น

- ❑ เรารู้สึกอย่างไรที่เห็นหญิงชราหนึ่งอยู่ขอบถนน ขอดาน ด้วยสายตาที่แห้งแล้ง ปราศจากความสุข เราควรตั้งคำถามอย่างไร
- ❑ เรารู้สึกอย่างไรที่ดูชาว สาวโรงงานไปทำศัลยกรรมเสริมจมูก เสียค่าทำไป 8,000 บาท ขณะที่ได้รับค่าแรงวันละ 200 บาท และปรากฏว่าจมูกเฝ้าไม่แน่ว่าต้องตัดจมูกบางส่วนทิ้งหรือไม่
- ❑ เรารู้สึกอย่างไรที่เห็นตำรวจเทศกิจ ไล่จับแม่ค้าหาบเร่แผงลอย ขนของของแม่ค้าขึ้นรถ แม่ค้านั่งร้องไห้
- ❑ เรารู้สึกอย่างไรที่ได้ข่าวว่า มีเด็กกระโดดตึกตาย เพราะสอบเข้ามหาวิทยาลัยไม่ได้ตามต้องการ
- ❑ เรารู้สึกอย่างไร ที่มีข่าวตำรวจไปลุยจับคลินิคทำแท้ง และจับผู้หญิงที่กำลังทำแท้ง สังคมประนามผู้หญิงเหล่านี้ว่า แม่ใจร้าย

เราทุกคนคงมีคำตอบสำหรับเรื่องต่าง ๆ เหล่านี้ ขอให้ตั้งคำถามต่อไปว่า คำตอบที่เรามีต่อเรื่องดังกล่าว ข้างต้นมีที่มาจากอะไร เช่น ความรู้ทางวิชาการที่เราได้รับมา เราฟังคนอื่น ๆ ไม่ว่าจะ เป็นพ่อ แม่ ครู อาจารย์ เพื่อนฝูงมา อ่านหนังสือพิมพ์ ฯลฯ

ขอให้ถามตนเองว่า เราเคยได้ยินคำอธิบาย หรือคำบอกเล่า จากผู้ที่เป็นเจ้าของประสบการณ์หรือไม่

ความรู้มีหลากหลาย เราจึงมีทางเลือกมากมายในการสร้างความรู้

- ❖ เนื่องจากนิสิตในกลุ่มมีเป็นจำนวนมาก การตกลงกันว่า กลุ่มต้องการสร้างความรู้ในเรื่องใดจึงเป็นงานที่ ทำหาย ขอให้ทุกคนเปิดใจรับฟังความคิดของผู้อื่น
- ❖ เนื่องจากนิสิตมาจากหลากหลายสาขาวิชา และมีประสบการณ์ชีวิตแตกต่างกัน ขอให้เริ่มต้นจาก ตัวปัญหา หรือประเด็นที่คนในกลุ่มมีความสนใจร่วมกันก่อน แล้วจึงค่อย ๆ มองว่า แต่ละคนสามารถจะเข้าร่วมสร้าง ความรู้ในส่วนไหน ขอให้คิดว่า สิ่งที่แต่ละคนจะทำ เป็นเสมือนตัวจิ๊กซอร์ที่เมื่อนำมาประกอบกันแล้ว จะต้องได้ภาพใหญ่ที่ตอบประเด็นคำถามของเราได้อย่างลุ่มลึกและรอบด้าน

ประเภทของความรู้มีมากมาย ดังตัวอย่างต่อไปนี้

- ❑ ความรู้ในการผลิต เช่น การทอผ้า คนต้องมีความรู้เกี่ยวกับ การปลูกต้นหม่อน การเลี้ยงไหม วงจรชีวิตของตัวไหม การสังเกตอาการป่วยของตัวไหม การผสมพันธุ์ตัวไหม การสาวไหม การย้อมไหม การกรอเส้นไหม การทำกึ่ง การขึ้นตะกรอ การติดลวดลาย การทอผ้า เป็นต้น
- ❑ ความรู้ในการจัดการความขัดแย้ง ซึ่งเป็นความรู้ที่ได้จากประสบการณ์จริง ไม่ใช่จากทฤษฎีที่มีอยู่ โดยดูว่าประสบการณ์ของคนที่เคยเผชิญกับความขัดแย้งในรูปแบบต่างๆ กัน และในระดับต่าง ๆ กัน สามารถลดความขัดแย้งลงได้อย่างไร
- ❑ ความรู้ในการจัดการความเครียด
- ❑ ความรู้ในการดูแลเด็กออทิสติก
- ❑ ความรู้ในการดำรงชีวิตอย่างประหยัด ในยุคบริโภคนิยม
- ❑ ความรู้ในการปฏิเสธ เพื่อนหรือแฟน เมื่อเราไม่เห็นด้วย
- ❑ ความรู้เกี่ยวกับการดำรงชีวิตของคนกลุ่มต่าง ๆ (เช่น เด็กเร่ร่อน เด็กขายพวงมาลัย คนขอทาน คนเก็บขยะ คนรับซื้อของใช้แล้วตามบ้าน คนรับใช้ในบ้าน คนงานในโรงงาน ดารา นักแสดง นักดนตรี ฯลฯ)

ห้ามนิสิตลอกเลียนหรือคัดลอกความรู้ที่มีอยู่แล้วมานำเสนอ นิสิตจะต้องสร้างความรู้ใหม่ โดยอาจจะสร้าง ความรู้ใหม่ด้วยการไปเรียนรู้จากประสบการณ์ของผู้อื่น หรืออาจเป็นความรู้จากประสบการณ์ของตัวเองก็ได้ อย่างไรก็ตาม อย่าลืมนำความรู้ที่เราสร้างขึ้นจะต้องเป็นความรู้ที่เกิดจากข้อสงสัย หรือข้อโต้แย้งของเรามีต่อ ความรู้หรือคำอธิบายที่เราได้เรียนรู้มาจากหนังสือ ตำรา ห้องเรียน หรือสื่ออื่น ๆ

คุณค่าของการสร้างความรู้จากประสบการณ์ของผู้อื่น

- ❖ การสร้างความรู้จากประสบการณ์ของผู้อื่น เราจะต้องเริ่มต้นจากการเข้าใจความหมายของสิ่งที่เราเรียกว่า "ชีวิต"
- ❖ ชีวิต หมายถึงประสบการณ์ส่วนตัวที่เกิดขึ้นในการดำรงชีวิตของคนหนึ่งคนใด นับสำคัญคือ บุคคลถูกสร้างขึ้นจากวัฒนธรรม เช่น ในทุกวัฒนธรรมจะมีการจัดประเภทของบุคคล เป็น ผู้หญิง ผู้ชาย เด็ก วัยรุ่น คนแก่ ภรรยา แม่ ลูก โทณ แม่หม้าย คนโง่ คนฉลาด คนปกติ คนบ้า คนก้าวร้าว คนร่ำรวย คนยากจน ฯลฯ บุคคลจะดำรงชีวิตไปตามกฎเกณฑ์ หรือแนวทางปฏิบัติที่สังคมกำหนด อย่างไรก็ตาม บุคคลยังสามารถตั้งคำถามกับสิ่งที่สังคมกำหนดให้เป็น

หรือกำหนดให้ทำได้ กล่าวอีกนัยหนึ่งบุคคลสร้างประวัติของตัวเองโดยเชื่อมโยงกับประเภทบุคคลที่สังคมกำหนด และพยายามสร้างความหมายใหม่ หรือตีความสิ่งที่สังคมกำหนดมาให้ใหม่ หรือปฏิเสธสิ่งที่สังคมกำหนดให้ โดยแสวงหาทางเลือกใหม่ ชีวิตของบุคคลจึงเป็นประสบการณ์อาจไม่เป็นไปตามสิ่งเราเข้าใจ การเข้าถึงประสบการณ์ในชีวิตของบุคคล จึงเป็นการเปิดพื้นที่ให้กับตัวตนของคนทีครั้งหนึ่ง เคยถูกกำหนดให้มีสถานะหรือบทบาทตามที่สังคมกำหนด การเปิดพื้นที่ใหม่นี้เป็นการสร้างความรู้ใหม่ที่จะนำไปสู่การทำให้คนในสังคมเข้าใจและเข้าถึงสิ่งที่คนแต่ละกลุ่มปรารถนาหรือต้องการ อันจะนำไปสู่การวางกติกาของสังคมใหม่ได้

- ❖ การเข้าถึงประสบการณ์ในชีวิตของคน จะทำให้เราสวมแว่นตมองเห็นสิ่งต่าง ๆ ที่แตกต่างกันไปจากเดิม เพราะเรา ได้รับความรู้ใหม่ ซึ่งอาจแตกต่างจากความรู้เดิม ๆ ที่เราค้นเคย
- ❖ การเข้าถึงประสบการณ์ชีวิตของผู้ที่เราสนใจ จึงทำให้เราเข้าใจความหมายที่สังคมกำหนดให้กับคนกลุ่ม
- ❖ ต่าง ๆ ทั้งนี้ข้อกำหนดของสังคมก็จะมีความรู้เป็นตัวกำกับด้วย นอกจากนี้เราจะได้เข้าใจถึงปฏิกิริยา หรือความรู้ สึกนึกคิดของบุคคลที่ถูกจัดเข้าอยู่ภายใต้ “ชนบ” หรือวิถีปฏิบัติที่สังคมกำหนด และเข้าใจถึงความพยายามที่ บุคคลพยายามสร้างความหมายใหม่ให้กับสิ่งที่ตนเองถูกกำหนดไว้ล่วงหน้า เช่น เกย์ อาจถูกกำหนดโดยสังคม ว่าเป็นผู้เบี่ยงเบนทางเพศ โดยผู้เป็นเกย์อาจรู้สึกถึงความกดดัน และข้อจำกัดต่าง ๆ ที่สังคมตีกรอบให้ ปฏิกิริยาของเกย์คือการพยายามสร้างความหมายใหม่ให้กับความเป็นเกย์ ซึ่งการเข้าถึงประสบการณ์ชีวิตของเกย์จะเป็นการเปิดพื้นที่ให้กับความรู้ชุดใหม่ และจะมีส่วนทำให้ เกย์มีพื้นที่ของตนเองในสังคมในฐานะ ที่เป็นมนุษย์ที่มีศักดิ์ศรี

การเข้าถึงประสบการณ์ของบุคคลที่เราสนใจ

- ❖ เริ่มต้นจากการทำงานด้วย “หัวใจ” อย่าทำเพราะต้องการคะแนน หรือถูกบังคับให้ทำ เพราะการทำเช่นนั้น จะทำให้คนที่ร่วมแบ่งปันประสบการณ์กับเรารู้สึกว่า เขาเป็นเพียงวัตถุที่เราต้องการศึกษาเท่านั้น การทำงาน ด้วยใจรัก คือก้าวแรกที่จะทำให้เราเข้าถึงชีวิตของคนที่เราให้ความสนใจ
- ❖ พยายามหาผู้ที่มีประสบการณ์ชีวิตที่หลากหลาย เพราะจะเป็นการเปิดพื้นที่ความคิดและความรู้ของเรา ออกไปอย่างกว้างขวาง
- ❖ เข้าถึงบุคคลที่เราสนใจอย่างเป็นธรรมชาติ จริงใจและจริงจัง แนะนำตัวเอง บอกสิ่งที่เราต้องการเรียนรู้ จากประสบการณ์ของผู้นั้น หากเป็นไปได้ขออนุญาตบันทึกเทปการสนทนาเพื่อไม่ให้เราต้องกังวลกับการ จดและจำเรื่องราวต่าง ๆ

- ❖ ตั้งคำถามกว้าง ๆ เพื่อให้บุคคลที่เราสนใจเลือกที่จะเล่าหรือพูดคุยตามความสมัครใจ อย่าไล่เรียงถามเหมือน ทนายซักถามลูกความ ต้องคุยแบบเพื่อนมนุษย์ ค่อย ๆ ถามรายละเอียด ที่เราคิดว่า ตัวเราไม่เข้าใจ หรือไม่มีความชัดเจนพอที่จะนำไป เขียนรายงาน
- ❖ การพูดคุย อาจทำได้หลาย ๆ ครั้งตามความเหมาะสม
- ❖ การเข้าถึงชีวิตอาจต้องใช้วิธีการอดทน ๆ ด้วย ไม่ใช่การพูดคุยอย่างเดียว เช่น การไปร่วมกิจกรรม การไปใช้ ชีวิตร่วมกันเป็นบางเวลา ทั้งหมดนี้ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของสถานการณ์ ไม่ควรทำอะไรที่เป็นเรื่องเสี่ยงอันตราย หรือเสี่ยงต่อคำครหา

การศึกษาที่แท้จริงผู้เรียนจะต้องเกิดปัญญาในทางปฏิบัติ (Practical Wisdom)

- ❖ การจะเกิดสิ่งที่เรียกว่าปัญญาในการปฏิบัติ บุคคลจะต้องรู้ว่า จะต้องทำอะไร ในสภาพการณ์หรือบริบทหนึ่ง ๆ ซึ่งคนอาจมีสิ่งที่เรียกว่าความรู้เชิงทฤษฎีอยู่ในใจ แต่ทฤษฎีนี้จะต้องนำมาใช้ผ่านความเข้าใจที่คนมีต่อ สถานการณ์หรือบริบทหรือสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น เฉพาะหน้า
- ❖ ความรู้จึงมิใช่สิ่งที่คนจะสามารถเก็บสะสมไว้ในสมองในรูปของทฤษฎีที่สามารถดึงมาใช้ได้แบบสำเร็จรูป หรืออีกนัยหนึ่งไม่มีความรู้หรือทฤษฎีใดสามารถจะบอกล่วงหน้าได้ว่าวิธีการใดเป็นวิธีการที่ถูกต้อง เพื่อบรรลุผลที่ต้องการ ในแต่ละสถานการณ์
- ❖ เราจะบอกได้ว่าวิธีการใดดีหรือเหมาะสมที่สุดได้ ก็ต่อเมื่อมีการเชื่อมโยงกับสถานการณ์หรือบริบทที่หลากหลาย ไม่ใช่เพราะวิธีการนี้จะนำไปสู่ผลที่มีการกำหนดไว้แล้วล่วงหน้าอย่างตายตัว
- ❖ ดังนั้นทักษะหรือความเข้าใจต่อสถานการณ์ต่าง ๆ คือหัวใจสำคัญของการเกิดสิ่งที่เราเรียกว่าความรู้ที่สามารถนำไปใช้ได้จริง (Practical Knowledge) หรือ ปัญญาในทางปฏิบัติ (Practical Wisdom)
- ❖ เราจึงควรให้ความสนใจกับความรู้ที่ทำให้คนสามารถปฏิบัติหรือกระทำ เมื่อต้องเผชิญหน้ากับสิ่งซึ่งมีปัญหา หรือยุ่งยากได้ ซึ่งความรู้ในลักษณะนี้จะต้องสร้างจากประสบการณ์จริง และมีการลองผิดลองถูก กับสถานการณ์ ต่าง ๆ ดังนั้นผู้มีปัญญาจึงต้องเป็นผู้ที่เรียนรู้ ปฏิบัติ และสร้างความรู้ ไม่ใช่ท่องจำความรู้ หรือปฏิบัติโดยไม่มีความรู้และไม่มีการเรียนรู้นิสัยจึงควรเรียนรู้ที่จะ “สร้างความรู้” ไม่ใช่ “ท่องจำความรู้” เพียงอย่างเดียว

อะไรคือตัวตนหรืออัตลักษณ์ของเรา

- ❖ คนทุกคนมีตัวตน (self) ซึ่งมีความหลากหลายแตกต่างกันทุก คนมีความหวัง ความใฝ่ฝัน ความกลัว ความเข้มแข็ง ความอ่อนโยน ความอดทน ความสนใจ พลังชีวิต จริยธรรม คุณธรรม เป็นสิ่งสะท้อนตัวตนของ บุคคล
- ❖ สิ่งเหล่านี้ถูกสร้างขึ้นจากประวัติชีวิตของแต่ละคน
- ❖ การได้รู้จักตัวตนของเราเอง จะทำให้เราสามารถสร้างคุณค่าให้กับตนเอง ซึ่งการจะเข้าใจตนเองได้คนจะต้องเข้าถึงกระบวนการที่ได้กำหนด/สร้าง/ลิขิต ตัวเราขึ้นมา กระบวนการเหล่านี้ล้วนมีความรู้อยู่เบื้องหลัง ความเข้าใจนี้ จะช่วยให้เราเข้าใจในสถานการณ์ กระบวนการและอำนาจ ที่เข้ามากำหนดตัวเรา ทำให้เราสามารถ รู้เท่าทันสิ่งที่เกิดขึ้นกับตัวเรา รู้ว่าเราควรปฏิบัติอย่างไร หรือเรียกว่าเกิดปัญญาในทางปฏิบัติ (Practical Knowledge) —

อย่ามองข้ามสิ่งใกล้ตัว ไม่ว่าจะเป็น การกระทำ ปัญหา ความเดือดร้อนและความทุกข์ยากของผู้อื่น ความงาม ความสุข ฯลฯ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนมีความรู้ในเชิงปฏิบัติ (Practical Knowledge) ให้เราเรียนรู้ได้ เช่น การขายของชำ การเป็นช่างปูน การทำอาหาร การอดบวห์ การขายของหาบเร่ การเป็นเจ้าจรัล การขี่รถมอเตอร์ไซด์รับจ้าง การนวด การขายยา การขอทาน การขายพวงมาลัย ฯลฯ เราสามารถเรียนรู้และสร้างความรู้จากสิ่งเหล่านี้ได้

เปิดประเด็นการสร้างความรู้ที่นิสิตสามารถทำได้ด้วยตนเอง

- ❖ นิสิตในกลุ่มจะต้องตกลงกันว่า สนใจจะสร้างความรู้ในเรื่องใด ซึ่งนิสิตทั้งกลุ่มใหญ่ประมาณ 100 คนจะต้อง พุดคุย อภิปราย เสนอความคิด จนได้ประเด็นที่สามารถตกลงกันได้ เช่น ประเด็นเรื่องความรู้ในการอดบวห์ ความรู้ในการขายของหาบเร่ ความรู้ในการขี่มอเตอร์ไซด์รับจ้าง ความรู้ในการขายผลไม้ ความรู้ในการเป็น แรงงานรับจ้าง ความรู้ในการเป็นสัปเหร่อ ความรู้ในการขายพวงมาลัยและหนังสือพิมพ์ ฯลฯ
- ❖ จากนั้นนิสิตจะต้องพยายามแบ่งประเด็นที่ได้เลือกแล้วเป็นหัวข้อย่อย ๆ ประมาณ 10 หัวข้อ หัวข้อหนึ่งมีคน รับผิดชอบประมาณ 10 คน เช่น ความรู้ในการอดบวห์ อาจตั้งคำถามว่า ความรู้ที่มีการนำมาใช้เพื่อให้คนอดบวห์ เป็นอย่างไร และทำไมคนที่ต้องการอดบวห์จึงยังไม่สามารถยุติการอดบวห์ได้ และอาจเริ่มต้นการตั้งประเด็นว่า ในสภาพการณ์จริงมีคนจำนวนมากที่สามารถยุติการสบบวห์ได้ คนเหล่านี้มีประสบการณ์ในชีวิตอย่างไร เข้าไปติดบวห์ได้อย่างไร คิดอย่างไรเกี่ยวกับบวห์ มีสถานการณ์ใดบ้างที่ทำให้คนเกิดความรู้สึกว่าการหยุดการสบบวห์ และคนสามารถอดบวห์ได้อย่างไร โดยอาจแยกประเด็นการศึกษา ดังนี้

- ❑ นิสิตซึ่งมีแฟนและแฟนขอร้องให้หยุดการสูบบุหรี่ และสามารถหยุดได้
- ❑ พ่อซึ่งมีลูกคนแรก และตัดสินใจยุติการสูบบุหรี่
- ❑ ผู้หญิงที่เริ่มตั้งครรภ์และยุติการสูบบุหรี่
- ❑ คนที่ห่มอสังให้หยุดการสูบบุหรี่ เพราะมีโรคอื่น และการสูบบุหรี่ก่อให้เกิดอันตราย
- ❑ คนที่ได้รับความรู้เกี่ยวกับโทษของบุหรี่ และหยุดสูบบุหรี่
- ❑ คนที่เพื่อน ๆ ซึ่งเคยสูบบุหรี่ด้วยกัน แยกย้ายกันไป เลยยุติการสูบเพราะไม่มีเพื่อนสูบ
- ❑ คนที่ไปเข้าโครงการงดสูบบุหรี่ และสามารถยุติการสูบบุหรี่ได้
- ❑ คนที่เบื่อการหาที่สูบบุหรี่ เลยยุติการสูบบุหรี่
- ❑ คนที่คิดว่าตนเองอายุมากแล้ว เลยยุติการสูบบุหรี่

แต่ละกลุ่มย่อย เมื่อได้รับมอบหมายหัวข้อแล้ว จะต้องไปประชุมตกลงแบ่งงานกันว่าจะสร้างความรู้ในเรื่องนี้อย่างไร เช่น เรียนรู้จากประสบการณ์ของคนที่อดบุหรี่ได้ หรือจะลองหาเพื่อนที่สูบบุหรี่ และมาสร้างกิจกรรมหรือ กระบวนการที่จะช่วยให้ยุติการสูบบุหรี่ โดยทุกคนในกลุ่มจะต้องร่วมกิจกรรมและเขียนรายงานของตนเอง ห้ามมอบหมายให้คนหนึ่งคนใดเป็นทำกิจกรรมและผู้เขียนแทนตนเอง เพราะทุกคนจะต้องมีงานของตนเองส่งอาจารย์

เมื่อทุกคนทำรายงานของตนเองเสร็จแล้วให้มีการประชุมกันเพื่อหาข้อสรุปร่วมกัน เขียนเป็นรายงาน และนำเสนอในการประชุมกลุ่มใหญ่ในวันที่ 7 ธันวาคม 2548 ในการประชุมครั้งนี้จะต้องมีการตกลงกันในประเด็น ที่จะนำเสนอในการสัมมนา และแบ่งงานกันทำเพื่อเตรียมการนำเสนอผลงานในการสัมมนา

นำเสนอผลงานในการสัมมนา “สร้างนวัตกรรมการเรียนรู้ ด้วยการเข้าสู่โลกของความจริง” ซึ่งจะจัดขึ้นในวันที่ วันที่ 18-19 มกราคม 2549

การเขียนรายงาน

- ❖ นิสิตแต่ละคนจะต้องเขียนรายงาน โดยอย่างน้อยในรายงานควรประกอบด้วยสาระต่อไปนี้
 - ❑ นิสิตต้องการสร้างความรู้ในเรื่องใด ทำไมจึงสนใจในเรื่องนี้
 - ❑ ความรู้เดิมเท่าที่นิสิตรู้มีอยู่บ้างหรือไม่ หากมีให้เขียนไว้ด้วย และอธิบายว่า ทำไมจึงต้องการสร้าง ความรู้จากประสบการณ์จริง นิสิตมีข้อสงสัยหรือกังขาในความรู้ที่มีอยู่หรือไม่ อย่างไร
 - ❑ นิสิตเลือกบุคคลที่ต้องการจะเรียนรู้ประสบการณ์ชีวิตของผู้นั้นอย่างไร อะไรที่ทำให้ นิสิตสนใจใน บุคคลผู้นั้นเป็นพิเศษ

- นิสิตเข้าถึงประสบการณ์ชีวิตของบุคคลที่สนใจอย่างไร เช่น พูดคุยกัน (ที่ไหน ระยะเวลา ช่วงเวลา บรรยากาศของการคุย) การไปร่วมกิจกรรม หรือการไปใช้ชีวิตร่วมกัน
- ความรู้หรือสิ่งที่นิสิตได้รับ มีอะไรบ้าง
- ความรู้ที่ได้ ทำให้นิสิตมีความเข้าใจในเรื่องที่สนใจต่างไปจากเดิมอย่างไรบ้าง อะไรคือความประทับใจของนิสิตที่มีต่อประสบการณ์ชีวิตของผู้ที่ได้เข้าไปร่วมแบ่งปันประสบการณ์
- อะไรคือปัญหาของการทำงาน

การทำรายงานกลุ่มย่อย

นิสิตในแต่ละกลุ่มย่อยจะต้องนัดพบกันเพื่อจัดระบบความรู้ โดยนำความรู้ที่แต่ละคนได้มา มาอภิปราย พิจารณา ความคล้ายคลึงกันและความแตกต่างของความรู้ที่ได้มา สรุปเป็นประเด็น พร้อมยกตัวอย่าง เพื่อนำไปร่วมประชุม ในกลุ่มใหญ่ ดังนั้นในแต่ละกลุ่มย่อย จะต้องมียางานฉบับรวมที่สังเคราะห์ความรู้ที่สมาชิกกลุ่มแต่ละคนได้มา โดยร่วมกันเขียนเป็นรายงาน และต่อด้วยรายงานฉบับย่อของแต่ละคน

การทำรายงานกลุ่มใหญ่

ในการประชุมกลุ่มใหญ่ กลุ่มย่อยแต่ละกลุ่มจะต้องส่งตัวแทนทำหน้าที่ เสนอผลงานที่ได้ จากการสังเคราะห์ และเขียนรายงานกลุ่มย่อย จากนั้นจึงร่วมกันอภิปรายสรุปประเด็นที่จะนำเสนอในการสัมมนาจำนวน 2-3 ประเด็น และร่วมกันคิดวิธีการนำเสนอที่เหมาะสมกับเรื่องที่น่าเสนอด้วย

เรื่อง อัตชีวประวัติ (Autobiography)

ดร.นงลักษณ์ จันทาภากุล

Autobiography คืออะไรในความหมายของการวิจัย

เมื่อกล่าวถึง Autobiography หรือ อัตชีวประวัติแล้ว คนส่วนใหญ่ จะมีความเข้าใจว่า Autobiography เป็นเรื่องราวที่เขียนเกี่ยวกับประวัติชีวิตของใครคนใดคนหนึ่ง ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นประวัติของผู้ที่มีชื่อเสียงหรือเป็นที่รู้จักกัน อย่างกว้างขวางในสังคม ดังเช่น อัตชีวประวัติของ อเล็กซานเดอร์เดอมหาราช หรืออัตชีวประวัติในแบบฉบับกรมพระยาดำรงราชานุภาพของไทย ผลงานต่างๆ ของอัตชีวประวัติมากมายที่ออกมาสู่สาธารณชนนั้น เป็นวิธีการศึกษาหรือเก็บรวบรวมข้อมูลและนำเสนอข้อมูลในรูปแบบเดิมของ Autobiography ที่นักมานุษยวิทยาส่วนใหญ่ ใช้ เก็บข้อมูลในงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยที่การเก็บรวบรวมข้อมูลจะเป็นการ เข้าไป ศึกษาค้นคว้าข้อมูลต่างๆที่เป็นประวัติของบุคคล ซึ่งเป็นบุคคลที่ผู้เขียนหรือผู้วิจัยต้องการ จะเขียนถึง สำหรับบุคคลที่เคยมีชีวิตอยู่ในอดีต ผู้เขียนก็จะรวบรวมหลักฐานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับตัวบุคคลคนนั้น เพื่ออ้างอิงถึงประวัติและเหตุการณ์แวดล้อม เมื่อรวบรวมได้ตามที่ผู้เขียนต้องการแล้วผู้เขียนจึงจะนำข้อมูลต่างๆ มาเรียบเรียง เพื่อเขียนเป็นอัตชีวประวัติของบุคคลผู้นั้น แต่ถ้าเป็นการเขียนอัตชีวประวัติของบุคคลที่ยังมีชีวิตอยู่ การเก็บรวบรวมข้อมูล ก็จะมีการสัมภาษณ์ประวัติชีวิตของตัวบุคคลคนนั้นประกอบด้วย

วิธีการในการสัมภาษณ์เชิงอัตชีวประวัติในรูปแบบเดิม เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลจากตัวบุคคลนั้น จะเป็นการสัมภาษณ์ที่มีกรอบแนวทางของการสัมภาษณ์ที่ชัดเจนและยึดแนวคำถามที่สร้างขึ้นจากผู้เขียนหรือผู้วิจัยเป็นหลัก แนวคำถามส่วนใหญ่จะเป็นข้อคำถามที่ไล่เรียงประวัติตั้งแต่วัยเด็กจนถึงปัจจุบัน และมักจะยึดติดกับคำตอบตามความต้องการของผู้วิจัยหรือผู้เขียน ซึ่งคำตอบหรือข้อมูลที่ได้รับจากตัวบุคคลที่ต้องการจะศึกษา ก็จะถูกจำกัดไว้ด้วยกรอบของคำถาม การสัมภาษณ์ในลักษณะเช่นนี้ อยู่บนฐานคิดที่ว่า ทุกคนต้องเดินไปตามเส้นทางที่ได้ถูกขีดไว้ก่อนหน้าแล้ว (Assume Linearity) โดยมีความเชื่อว่าประวัติศาสตร์ของบุคคลสามารถถ่ายทอดความจริงได้เหมือน กระจกเงา ซึ่งแนวทางในการสัมภาษณ์เช่นนี้เป็นที่นิยมกันมากในยุคหนึ่ง แต่เมื่อวิธีการของการแสวงหาความรู้ได้แผ่ขยายกว้างขึ้นในสังคมโลก คำถามต่างๆ จากผู้คนที่ศึกษาค้นคว้าเรื่องราวเหล่านี้ ก็ถูกตั้งขึ้นมาเป็นประเด็นที่สำคัญยิ่ง คำถามที่ว่า “เราสามารถนำเสนอข้อมูลที่สะท้อนภาพของตัวบุคคลได้ตรงเหมือนมองกระจกเงาจริงหรือ?” ถ้าจริง! แล้วทำไมงานเขียนเกี่ยวกับอัตชีวประวัติของบุคคลคนเดียวกันจากนักเขียนหลายๆคน จึงมีข้อมูลเนื้อหาที่ผิดเพี้ยน

กันไป หรือบางครั้งอาจจะกลายเป็นคนละเรื่องกันเลย คำตอบที่แท้จริงอยู่ที่ไหนนั่นคือคำถามที่สำคัญของการศึกษาค้นคว้าวิจัย สำหรับผู้ที่ต้องการจะค้นหาแต่เพียงความจริง ตามฐานของความคิดที่ว่าความจริงหรือความรู้เป็น สิ่งที่มีอยู่แล้วในโลก ผู้ศึกษาหรือผู้วิจัยเป็นแค่เพียงผู้ที่จะไปค้นหาความจริงหรือความรู้เท่านั้น

อีกทั้งความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของบุคคลส่วนใหญ่ อันเป็นความรู้ในเชิงทฤษฎีทั่วไป หรือที่เรียกกันว่า “ความรู้กระแสหลัก” (Main Stream Knowledge) ก็จะเป็นเรื่องราวของผู้ที่มีชื่อเสียงหรือผู้มีอำนาจ ที่เป็นดังเช่น “ฮีโร่” (Hero) ซึ่งก็ได้กลายมาเป็นต้นแบบของแนวทางในการนำเสนอเรื่องราวของอัตชีวประวัติบุคคล ดังนั้น ความรู้ของบุคคลที่เป็นสามัญชน เป็นคนธรรมดาหรือความรู้เกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่นอกเหนือไปจากต้นแบบนี้ จึงแทบที่จะไม่มีพื้นที่ให้วางเอาไว้บนหน้าของประวัติศาสตร์ที่ให้ความหมายว่าเป็น “ความรู้สำหรับสังคม” เลย แต่เมื่อความรู้ต่าง ๆ ที่เป็นรูปแบบเดียวกันตามความคิดกระแสหลัก ได้ถูกตั้งคำถามว่า สามารถอธิบายถึง ปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมนวมถึงปัญหาทางสังคมได้อย่างครอบคลุมและตรงประเด็นจริงหรือไม่ เหล่านักวิชาการปัจจุบันในฐานะของนักวิจัย จึงได้หันมาตระหนักถึงหนทางในการสร้างความรู้ในมิติต่าง ๆ จากบุคคลที่หลากหลาย ซึ่งเป็นความรู้ที่มาจากประสบการณ์ตรงของบุคคลที่เคยถูกหลงลืมในโลกของวิชาการและเป็นความรู้ที่มาจากเรื่องราว ในชีวิตของผู้ที่เผชิญต่อปัญหาทางสังคมโดยตรง

แนวทางของการเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูลในรูปแบบ Autobiography ของการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพในยุคปัจจุบัน จึงเป็นระเบียบวิธีวิทยา (Methodology) ประเภทหนึ่งซึ่งใช้วิธีดำเนินการศึกษาประวัติของบุคคลจากคำบอกเล่า (Oral history) ของตัวบุคคลที่ถูกศึกษา มีวิธีการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลที่แตกต่างจากการศึกษาอัตชีวประวัติแบบดั้งเดิม ที่เป็นการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ของนักมานุษยวิทยาหรือนักประวัติศาสตร์ บุคคลที่ยึดแนวคำถามของผู้เขียนหรือผู้วิจัยเป็นหลัก แต่เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เล่าได้เล่าในสิ่งที่ตนเองต้องการจะเล่า เพราะว่าการสัมภาษณ์โดยการซักถามตามแนวคำถาม (Guideline) ในรูปแบบอัตชีวประวัติแบบเดิมนั้น อาจจะทำให้ได้คำตอบจากผู้เล่า ไม่ตรงตามเรื่องราวที่ผู้เล่าอยากจะเล่าแต่อาจจะได้เรื่องเล่าตามที่ผู้เขียนหรือผู้วิจัยต้องการเท่านั้น Autobiography จึงเป็นวิธีวิทยาของการศึกษาในประสบการณ์เชิงประวัติศาสตร์แห่งชีวิต (Life history) ของบุคคลที่เป็นผู้เล่า โดยใช้วิธีการถ่ายทอดเรื่องเล่าจากประสบการณ์ตรง ผู้เล่าจะเป็นคนเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับชีวิตและประสบการณ์ของตนเองในสิ่งที่อยากเล่า และไม่ยึดติดกับข้อคำถามของผู้เขียนหรือผู้วิจัยเป็นสำคัญ จึงเป็นการเปิดเวทีให้ผู้เล่าสามารถเล่าเรื่องที่อยู่ในส่วนลึก จากความคิดและความเชื่อที่มีต่อประสบการณ์ของตนเอง

แนวทางของประวัติจากคำบอกเล่า

เอกสารทางทฤษฎีร่วมสมัยในปัจจุบันได้ทำลายแนวโน้มนิยมเชิงประวัติศาสตร์ยุคเก่า ในด้านของการผลิตข้อมูลจากการสัมภาษณ์เรื่องราวเกี่ยวกับตัวบุคคลที่ถูกศึกษา ซึ่งข้อมูลที่ผู้วิจัยได้รับจากการศึกษานั้นก็คือตัวบท (Text) โดยการมองว่าตัวบทที่นำเสนออยู่นั้นไม่ใช่เป็นผลผลิตของความเป็นจริงและการวิเคราะห์ที่ตัวบทมีรูปแบบเพื่อให้ผลออกมาเป็นไปตามสิ่งที่ผู้เขียน หรือผู้วิจัยต้องการ การรวบรวมเรื่องราวถูกจัดวางโดยระเบียบวิธีวิทยา รูปแบบของประวัติศาสตร์ประเพณีนิยม โดยมีหลักในการสร้างคำถามที่แสดงถึงความชอบธรรมเพื่อที่จะเผยแพร่ให้เห็น ข้อมูลใหม่เกี่ยวกับชีวิตของผู้ถูกศึกษาโดยเปิดเผยให้เห็นถึงเรื่องราวของพวกเขาและนำมาปรับปรุง ให้เป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป เรื่องเล่าที่มีมาแต่เดิมตามประเพณีนิยม จึงได้ถูกผลิตออกสู่สาธารณะ ในรูปแบบของตัวบทจาก ผู้เขียนหรือผู้วิจัยที่เชี่ยวชาญ โดยการเก็บใจ ความสำคัญของนักวิชาการ ซึ่งกระบวนการของการรับฟังเรื่อง เล่าในรูปแบบของประวัติศาสตร์แห่งชีวิตโดยการเปิดเวที ของการสัมภาษณ์ให้เป็นของผู้เล่าจะช่วยให้ผู้เขียนหรือผู้วิจัยเกิดทักษะของการรับฟังที่คมชัดขึ้น และสามารถปรับปรุงวิธีการรับฟังโดยที่ผู้เล่าก็จะรู้สึกว่าการตนเองมีอิสระที่จะเปิดให้เห็นถึงความ ซับซ้อนของประสบการณ์ที่ขัดแย้งในชีวิตของผู้เล่า และเรื่องเล่าจากประสบการณ์ที่ผู้เล่า อยากจะเล่านี้ จะทำให้ผู้เขียนหรือผู้วิจัยเข้าใจว่าทำไมตัวเขาถึงทำอย่างนี้หรือตัวเขาถูกสร้างมาเป็น อย่างไร ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นหัวใจสำคัญของการศึกษา Autobiography

ระเบียบวิธีวิทยาในรูปแบบ Autobiography ที่ศึกษาเกี่ยวกับประสบการณ์จาก ประวัติศาสตร์แห่งชีวิตนี้ นิยมใช้ในการศึกษาวิจัยในแนวเฟมินิสต์ (Feminist) ในมิติที่เป็นเรื่อง รวบรวมบทบาทรหว่างเพศ ซึ่งต่างจากการศึกษาอัตชีวประวัติและเรื่องเล่าเกี่ยวกับประวัติบุคคล ที่มักจะถูกขัดเกลามาโดยเครื่องมือทางวัฒนธรรม โดยการควบคุมในเรื่องราวเกี่ยวกับเพศสภาพ อัตลักษณ์ทางเพศ และความปรารถนาทางเพศ ที่มีความอคติสอดแทรกอยู่เสมอ ทำให้ไม่สามารถหาข้อมูลที่เป็นอิสระได้ การนำเสนอเรื่องราวในปัจจุบันที่เผยแพร่ให้เห็น ถึงการผสมผสาน เรื่องราวจาก ตัวบทของสิ่งที่ผู้เล่าต้องการจะเล่าให้เป็นเรื่องเดียวกัน เพื่อที่จะบอกเล่าให้เรารับรู้เรื่องราวในวันนี้ รวมถึงการให้ความสนใจซึ่งความขัดแย้งในความบริสุทธิ์ของการได้มาซึ่งตัวบทเช่นนี้ ทำให้ผู้เขียน หรือผู้วิจัยได้ เรียนรู้ว่า จะมองอดีตอย่างไร และทำไม่อดีตจึงประกอบกันขึ้นเป็นสิ่งที่ปรากฏอยู่ใน ปัจจุบัน

ประวัติจากคำบอกเล่าในแนวเฟมินิสต์เป็นแนวทางที่เป็นประโยชน์ในการก่อให้เกิดความสามารถ ที่จะมอง และเข้าใจเกี่ยวกับประสบการณ์ของผู้เล่าในคำบอกเล่าได้อย่างชัดเจน และเป็นไปโดย ธรรมชาติของการแลกเปลี่ยน ความคิดในช่วงแห่งการสัมภาษณ์ อย่างมีอิสรภาพ (Freedom) และยืดหยุ่น (Flexible) สำหรับผู้เขียนหรือผู้วิจัยและผู้เล่าเรื่องเพราะเปิดโอกาส ให้ผู้เล่าได้บอก

เรื่องราวที่ตัวเองเป็นเจ้าของเป็นส่วนผู้เขียนจะได้แทบบันทึก ในการสัมภาษณ์เป็นการ แลกเปลี่ยนระหว่างกันและกันไว้การศึกษาแนวนี้มีตัวอย่าง ยิ่งในการเผยให้เห็นมุมมองของผู้เล่า ซึ่งมีทั้งลักษณะเฉพาะตัวดังเช่นการนั่งเงียบของผู้เล่า ผู้เขียนจึงต้องเรียนรู้เกี่ยวกับการปรับตัวของผู้เล่าที่พยายามจะปรับตัวให้เข้ากับ กฎเกณฑ์ และบรรทัดฐานของสังคม ซึ่งผู้เล่าพยายามทำให้สอดคล้องโดย การใช้ภาษาและการให้ความหมาย ที่เชื่อมต่อกันกับประสบการณ์ของตนเอง ดังนั้นการเรียนรู้ที่จะเป็นผู้ฟังเพื่อที่จะหาความหมายของผู้เขียนหรือผู้วิจัยจึงเป็น สิ่งสำคัญและมีขั้นตอน ดังต่อไปนี้

ขั้นแรก เป็นสิ่งที่ยากที่สุดนั่นก็คือ ขั้นตอนในการรับฟังเพราะเป็นการเรียนรู้ที่จะฟังบนหนทางใหม่ เพื่อควบคุมการชะงักงันในเชิงทฤษฎี ที่บอกว่าคำพูดนั้นแสดงถึงอะไร จะตีความว่าอะไร และควรจะพูดอย่างไร เพราะเป็นการกดดันผู้เล่า ซึ่งแต่เดิมนั้นกรอบของการสัมภาษณ์เป็นการยอมรับในแนวคิดของการสัมภาษณ์ที่อยู่บนพื้นฐานทางจิตวิทยา และทฤษฎีจิตวิทยานั้นมีความตรงอยู่บนความคิดที่แบ่งแยกโลกออกเป็นความปกติและความผิดปกติ ทั้งยังถูกกระทำให้กลายเป็นสูตรสำเร็จของความรู้ที่เป็นสากล สามารถใช้อธิบายถึงผู้เล่าที่มีความแตกต่าง จากสิ่งที่สังคมบอกว่าเป็นปกติให้เป็นดังเช่นการเบี่ยงเบนไปสู่สิ่งที่เป็นอื่น (The others) ผู้เขียนจึงต้องมีวิจารณญาณว่าจะทำอย่างไรที่จะสามารถปฏิเสธกรอบความคิดแบบเก่าให้ได้

ขั้นที่สอง ผู้เขียนต้องระมัดระวังในการที่จะฟังว่าผู้เล่าจะพูดอะไร/อย่างไร เพื่อที่จะให้สอดคล้องกับสิ่งที่ผู้เขียนรู้เรียบร้อยแล้ว ดังนั้นจึงต้องระวังในการรวบรวมความหมายของผู้เล่า เพื่อที่จะนำเสนอในสิ่งที่ขาดหายไปของเรื่องราวในประสบการณ์

การเปิดประเด็นของการศึกษาในแนวประวัติศาสตร์แห่งชีวิตจึงเป็นการศึกษาโดยเคลื่อนจุดเน้น (Focus) จากการรวบรวมข้อมูลไปสู่ผลของกระบวนการปฏิสัมพันธ์อะไรที่ผู้เล่าถือว่ามีความสำคัญโดยมีหัวใจในการสัมภาษณ์ คือ การเข้าไปมีส่วนร่วมแบ่งปันอารมณ์และความรู้สึก ในเรื่องราวที่ผู้เล่าพยายามจะถ่ายทอดเพื่อที่ผู้เขียนหรือผู้วิจัยจะได้เกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง ในเหตุการณ์ที่เป็นประสบการณ์ตรงจากประวัติศาสตร์ชีวิต ที่ผู้เล่าต้องการจะบรรยายให้รู้ ซึ่งจะนำมาสู่หนทางในการวิเคราะห์ข้อมูลได้ตรงประเด็นมากกว่าที่จะเป็นเพียงผู้รับฟังแต่เพียงฝ่ายเดียว

แนวทางในวิธีดำเนินการสัมภาษณ์

1. การรับฟังจากผู้เล่า

1.1 ขณะที่ผู้เล่าบรรยายเกี่ยวกับเรื่องราวของตนเองคำถามแรกในการสัมภาษณ์ต้องเป็นคำถามที่มีปลายเปิดเป็นอย่างมากเพราะต้องการนำข้อความนั้นไปสู่สถานการณ์ในการตีความ

ของผู้เล่าจากเรื่องราวที่เป็นประสบการณ์ของผู้เล่าซึ่งจะเป็นแนวทางในการสัมภาษณ์ของผู้เขียน

1.2 ถ้าผู้เล่าไม่ยอมตอบคำถาม ให้พิจารณาดูว่าคำถามอะไร/ของใครที่ผู้เล่าสนใจที่จะตอบ

1.3 ผู้เล่ามีความรู้สึกอย่างไรเกี่ยวกับความจริงหรือเหตุการณ์ที่ผู้เล่าได้บรรยาย

1.4 ผู้เล่ามีความเข้าใจอย่างไรว่าอะไรเกิดขึ้นต่อตนเอง ผู้เล่าให้ความหมายอย่างไรที่ทำให้เป็นเช่นนั้น และผู้เล่าคิดในรูปแบบอื่น ๆ อีกหรือไม่ สืบค้นว่าอะไรเป็นสิ่งที่ถูกทิ้งไว้เบื้องหลังแล้วอะไรที่หายไปในการเล่าเรื่องราวต่างๆ

2. การรับฟังตัวเองของผู้เขียน

2.1 พยายามที่จะไม่ตัดในสิ่งที่ผู้เล่าอยากเล่าเพียงเพื่อที่จะนำผู้เล่าไปสู่เรื่องราวที่ผู้เขียนหรือผู้วิจัย เกี่ยวข้องหรือต้องการ

2.2 ให้ความไว้วางใจในนางสังหรณ์อารมณ์และการตอบสนองที่เกิดขึ้นของ ตัวผู้เขียน เพื่อที่จะรับฟังผู้อื่น

2.3 สังเกตถึงความไม่สะดวกของผู้เล่า เพราะจะเป็นสัญญาณเตือนภัยให้ผู้เขียนตื่นตัวในความขัดแย้ง ระหว่างสิ่งที่พูดกับสิ่งที่รู้สึกของผู้เล่า

2.4 สังเกตถึงความสับสนซึ่งอยู่ภายในใจของผู้สัมภาษณ์เองเกี่ยวกับความชัดเจนว่าผู้เล่ากำลังพูดอะไร และพยายามรับฟังในข้อมูลที่ผู้เล่าอยากเล่าให้ฟัง

กรอบของการสัมภาษณ์ก็คือ การนำเสนอและการยอมรับ โดยที่ผู้เขียนต้องคำนึงถึงมิติทางศีลธรรมและคุณงามความดีอยู่เสมอในการรับฟัง ไม่ก้าวล้ำเข้าไปในพื้นที่ที่ผู้เล่าเห็นชอบอย่าง แน่ชัดที่จะทิ้งไว้เป็นเบื้องหลัง และให้อิสระในความเป็นเจ้าของความคิดและประสบการณ์ โดยการรับฟังว่าผู้เล่าได้พูดและแสดงออกอย่างไร ที่จะนำไปสู่แนวคิดที่มีอยู่ทั่วไป เพราะว่าผู้เขียนหรือผู้วิจัยที่เข้าไปสัมภาษณ์จะไม่สามารถได้ยินและแปลความว่าอะไรคือคุณค่าของผู้เล่า ถ้าไม่รู้ว่าต้องสังเกตอย่างไรฟังอย่างไรและควรจะพูดอย่างไรกับผู้เล่าขณะสัมภาษณ์ผู้สัมภาษณ์ต้องให้ความสนใจในจุดเด่นของการพูด น้ำเสียง การเคลื่อนไหวของผู้เล่าเน้นการฟังที่ระดับเสียง ท่วงทำนอง การควบคุมการพูด และความสามารถในการให้อารมณ์ร่วม

การตรวจสอบในพฤติกรรมที่ไม่ใช้ภาษาพูดนั้น สามารถสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นเจ้าของในการสร้างสรรค์คำพูดของผู้เล่าได้อย่างลึกซึ้งมาตรฐานของกรอบในการรับฟังอยู่ที่คำถามของผู้เขียนเองดังนั้นวัตถุประสงค์ในการติดต่อครั้งแรกจึงมิใช่เพียงการรับฟัง เพื่อให้ได้ข้อมูล แต่เป็นการพบปะเพื่อแสดงถึงความรับผิดชอบ ร่วมกันในการสร้างสรรค์เรื่องเล่า อย่างใกล้ชิดซึ่งกันและกัน และในกระบวนการของการถ่ายทอดเรื่องเล่านั้นคำถามจะสามารถหลังไหลออกมาได้ทั้งสองทาง โดยที่ผู้เล่าจะมีโอกาสในการซักถามผู้สัมภาษณ์ด้านที่เกี่ยวกับงานวิจัย และในด้านที่เกี่ยวกับ

สิ่งที่ผู้เขียนต้องการที่จะรับฟังตัวจากผู้เล่าเองสนทนาที่ใช้ในการทำงานนั้นเป็นพื้นที่ที่ช่วยในการวิเคราะห์ถึงระบบของการแบ่งลำดับชั้น (Hierarchical) ซึ่งจะนำไปสู่การถ่ายทอดเรื่องเล่าที่มีลักษณะจำเพาะ ซึ่งต้องใช้ความพยายามในการรับฟังจนกระทั่งเรียนรู้ถึงสังคม และประวัติศาสตร์ที่เป็นบริบทของชีวิตผู้เล่าผู้สัมภาษณ์ต้องใช้ความสุภาพ และปรับการรับรู้ให้เข้ากับความไวต่อความรู้สึกของแต่ละบุคคล

สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลจะต้องทำการวิเคราะห์เรื่องเล่าควบคู่ไปกับการรับฟัง โดยการถ่ายทอดจากคำบอกเล่าจากตัวบุคคล ในเรื่องราวที่สอดคล้องกับปัญหาในการวิจัย โดยการนำข้อมูลที่ได้รับจากคำบอกเล่ามาเชื่อมโยงกับแนวคิดและทฤษฎีที่ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าไว้

วิธีดำเนินการศึกษาและการเข้าสู่สนาม

การบรรยายถึงวิธีวิทยาในรูปแบบ Autobiography โดยไม่ได้ยกตัวอย่างเป็นกรณีศึกษา อาจจะทำให้ไม่สามารถมองเห็นวิธีดำเนินการศึกษาและการเข้าสู่สนามได้อย่างชัดเจน ดังนั้นจึงได้นำกรณีศึกษาที่ได้กล่าวถึงในวิถีทัศน์ ซึ่งเป็นงานวิจัยในเรื่อง นวัตกรรม : ภาพสะท้อน แห่งอำนาจและความรุนแรงบนเรือนร่างผู้หญิงเพราะเป็นงานที่ใช้ระเบียบวิธีวิทยา Autobiography ศึกษาในประสบการณ์เชิงประวัติศาสตร์แห่งชีวิตของผู้หญิงที่อยู่ในกระบวนการนวัตกรรม

งานวิจัยชิ้นนี้เป็นการศึกษาถึงปรากฏการณ์ในเรื่องนวัตกรรมผู้หญิง ที่อยู่อีกมิติหนึ่งของสังคมไทย เพื่อที่จะสะท้อนให้เห็นถึงปัญหาทางวัฒนธรรมที่บีบรัดให้ผู้หญิง ซึ่งได้พลิกผันตนเองเข้าสู่ความเป็นนวัตกรรมตามความหมายของสังคมดังเช่น เป็นผู้ละเมิดต่อบรรทัดฐานของความเป็นกุลสตรีไทย หรือเป็นตัวแทนของศิลปะและความงามความหมายที่มาจากกรวิพากษ์ ผู้หญิงที่เข้าสู่ความเป็นนวัตกรรมนี้ได้กระทำให้พวกเขาต้องเผชิญกับแรงกดดัน จากกระบวนการทางอำนาจที่ปิดล้อมให้ตัวตนของผู้หญิงต้องสยบยอมต่ออำนาจและความรุนแรงจากสังคมที่จัดกระทำลงบนตัวตนของเธอโดยมีสถานภาพเป็นเพียงวัตถุทางเพศที่ไร้อำนาจในการต่อรองจากสังคม และการที่จะทำความเข้าใจต่อปรากฏการณ์ในเรื่องราวของนวัตกรรมผู้หญิงของสังคมไทยให้ได้อย่างลึกซึ้งผู้เขียนหรือ ผู้วิจัยจึงได้ใช้วิธีการดำเนินการศึกษาโดยการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นสองด้าน คือข้อมูลเชิงเอกสารและ ข้อมูลจากการรับฟังเรื่องเล่าซึ่งเรื่องราวที่ได้จากการรับฟังนี้เป็นการเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสองกลุ่ม ดังนี้

1. สัมภาษณ์เพื่อที่จะรับฟังเรื่องเล่าจากผู้หญิงที่สังคมหมายให้เข้าสู่ความเป็นนวัตกรรมจำนวน 10 ท่านซึ่งมาจากหลากหลายอาชีพโดยผู้หญิงเป็นผู้เล่าในเรื่องราวที่สะท้อนถึงประวัติศาสตร์แห่งชีวิตของตนเอง รวมถึงการเข้าไปสู่สถานที่ซึ่งเป็นเวทีจริงของการแสดงความเป็นนวัตกรรมขึ้นในสังคมไทย ดังเช่น ห้องเรียนในขณะเรียนการวาดภาพนวัตกรรม

2. สัมภาษณ์เพื่อที่จะเก็บข้อมูลจากบุคคลที่เกี่ยวข้องในกระบวนการสร้างสรรค์ความเป็นนักร้องใน สังคมไทยจำนวน 8 ท่าน ดังเช่น ผู้ชายและผู้หญิงที่ดำรงอยู่ในสังคมไทย ช่างภาพ นักคอลัมนิสต์ผู้ที่อยู่ในแวดวงของงานเชิงศิลปะ

การที่เลือกใช้วิธีการเก็บข้อมูลดังกล่าวข้างต้น ก็เพื่อที่จะให้ได้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องในเรื่องราวของนักร้องผู้หญิงในสังคมไทยได้อย่างครอบคลุม เพื่อที่จะสามารถเผยให้เห็นถึงกระบวนการทางสังคมและวัฒนธรรมที่ได้จัดกระทำความรุนแรงลงบนเรือนร่างของผู้หญิง ที่เข้าสู่กระบวนการนักร้องได้อย่างกระจ่างชัดโดยที่ผู้ศึกษาวิจัยมีฐานะเป็นเพียงผู้เขียนและเขียน เรื่องราวที่ได้รับฟังจากนักร้องผู้หญิงไทยซึ่งเป็นผู้เล่าสำหรับถ่ายทอดเรื่องเล่านั้นมาสู่ผู้อ่าน

บริบทในการเปิดพื้นที่สู่การรับฟังข้อมูลจากคำบอกเล่า

เนื่องจากปรากฏการณ์ในเรื่องราวของนักร้องที่นำเสนอสู่สาธารณะในปัจจุบันเป็นเรื่องที่ละเอียดอ่อนต่อผู้เล่า ซึ่งเป็นผู้หญิงที่ครั้งหนึ่งสังคมได้มอบหมายให้ตนเอง ต้องกลายเป็นนักร้อง การรับรู้ และโดยที่อัตลักษณ์และคุณค่าทาง สังคมของนักร้องนั้นก็ยังเป็นสิ่งที่วัฒนธรรมได้หมายในความเป็นอื่นไว้ให้ จากการถูกกำหนดให้ว่าเป็นสิ่งที่ละเมิดต่อบรรทัดฐานและขนบธรรมเนียมประเพณี ของความเป็นกุลสตรีของสังคมไทย ดังนั้นในการศึกษาครั้งนี้ การเข้าถึงผู้เล่านั้นจึงเป็นสิ่งที่ค่อนข้างจะลำบากมาก เพราะผู้เล่าส่วนใหญ่ไม่อยากเปิดเผยตนเองและกังวลต่อการที่จะเล่าในเรื่องราวจากประสบการณ์ที่อยู่ในความทรงจำของตนเองแก่ผู้อื่น ได้รับรู้การเข้าถึงเรื่องเล่าจากผู้เล่าซึ่ง เป็นผู้หญิงที่ถูกสังคมตราไว้ให้เข้าสู่กระบวนการนักร้อง ต้องอาศัย ความสัมพันธ์ ส่วนตัวจากเพื่อนและคนใกล้ชิด หรือบางครั้งก็เป็นผู้ใหญ่ที่ผู้เล่าให้ความเคารพนับถือเป็นผู้แนะนำให้ผู้เขียนรู้จักในตอนเริ่มแรก ก่อนที่ผู้เขียนจะ ทำการสานต่อด้วยการสร้างความไว้วางใจระหว่างผู้เขียนและผู้เล่า และการรับฟังถ้อยคำจากผู้หญิง ที่เข้าสู่ กระบวนการ นักร้องซึ่งเป็นผู้เล่า นั้น ผู้เล่าได้เล่าเรื่องราวที่เป็นดังเรื่องส่วนตัว จึงมีอาจที่จะเปิดเผยชื่อและนามสกุลจริงของผู้เล่าได้ ดังนั้นจึงขออนุญาตใช้ชื่อสมมุติแทนและออกแบบวิธีการเข้าสู่สนามที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งสามารถแบ่งได้เป็น 4 กลุ่มดังนี้

กลุ่มที่ 1 ผู้เล่าซึ่งเป็นเจ้าของเรื่องราวเป็นกลุ่มของผู้หญิงอาชีพพิเศษ ดังเช่นคุณผ้าย คุณหญิงคุณหวานและคุณไก่อ ซึ่งการเข้าสู่เรื่องเล่าของผู้เขียนนั้นค่อนข้างที่จะคล้ายคลึงกัน แต่ยังคงแตกต่างกันไปในช่วง เวลา สถานที่และจำนวนครั้งในการติดต่อ เป็นการได้มาซึ่งเรื่องเล่าโดยการเริ่มต้นจากการโทรศัพท์แนะนำตัวของผู้เขียน และขออนัดไปพบเพื่อที่จะแนะนำตัวซึ่งเป็นการ นัดที่ค่อนข้างลำบากเนื่องจากผู้เล่าเป็นผู้ที่ทำงานในช่วงเวลากลางคืน และจะต้องพักผ่อนในตอนเช้าถึงประมาณบ่ายสามโมง จึงมีเวลาจำกัดที่จะให้โอกาสผู้เขียนได้เข้าไปพบ ผู้เล่าบางรายขอเลื่อนนัด 3 ถึง 4 ครั้ง กว่าจะได้พบสถานที่ที่นัดพบในครั้งแรกๆ ส่วนใหญ่เป็นร้านอาหาร

ที่ใกล้ที่พักของผู้เล่า ในการพบกันครั้งแรกผู้เขียนจะนำเสนอ ข้อมูล เกี่ยวกับงานวิจัยให้ผู้เล่าได้รับรู้ และตอบข้อซักถามของผู้เล่าด้วยความจริงใจเพื่อสร้างความไว้วางใจระหว่างกันและกัน ที่ต้องสร้างความไว้วางใจสำหรับตัวผู้เขียนเองด้วยนั้น เนื่องจากการเข้าสู่สนามในครั้งแรก ผู้เขียนก็ยังมีความคิดเดิมที่ถูกปลูกฝังมาว่าผู้หญิงอาชีพพิเศษ คือ ผู้หญิงที่แปลกแยกออกจากผู้หญิงไทยที่ดี ทำให้ผู้เขียน มีความรู้สึกว่าตนเองอาจจะอยู่ในความเสี่ยง ผู้เขียนจึง ต้องชวนเพื่อนไปด้วยในการติดต่อครั้งแรกแต่ในการติดต่อนั้นเป็นบทเรียนราคาแพงทางด้านจิตใจสำหรับผู้เขียน ซึ่งทำให้ผู้เขียนมีสายตาและความคิดที่ก้าวข้าม ฐานความคิดเดิมของตนเองออกไป

คุณหญิงซึ่งเป็นผู้ที่ผู้เขียนติดต่อกันแรกได้ก้าวเข้ามาสู่สถานที่นัดหมายโดยเดินมาพร้อมกับ เพื่อนสาว อีกคน ที่มีลักษณะท่าทางที่จะคอยปกป้องคุณหญิงอย่างเต็มที่สายตาของคุณหญิงเต็มไปด้วยความกลัวและ หวาดระแวง “พี่จะมาสัมภาษณ์อะไรกับเขาเนะ เอาไปออกทีวีหรือเปล่า” นี่เป็นคำถามแรกที่เพื่อนของคุณหญิงถามผู้เขียน เรื่องราวจากคางคกกลัว ของผู้เขียน กลับกกลายเป็นเพียงเศษเสี้ยวของความกลัวและหวาดระแวง ดังที่ผู้หญิงที่ เข้าสู่กระบวนการ นวัตกรรม กลัวโดยที่ไม่รู้ว่ากลัวอะไร ทั้งๆ ที่ได้มีคนแนะนำผู้เขียนซึ่งเป็นผู้ที่คุณหญิงรู้จักดีได้ให้ ข้อมูลของผู้เขียนมาก่อนแล้วแต่ก็ยังมีความกลัวความหวุ่นเกรงให้กับคุณหญิงและเพื่อนร่วม อาชีพได้ ร่องรอยของความหวาดกลัวของผู้เล่า ได้สะท้อนให้ ผู้เขียนหันกลับมาพิจารณาตนเองและเกิดความ เข้าใจ ในเวที ของการต่อสู้ทางสังคมได้อย่างชัดเจน เรากลับเขาทั้งๆ ที่เขากลับรามกกว่า นั้นเป็น เพราะเขารู้สึกว่าตนเองแปลกแยกออกจากสังคมนั่นเองแต่เมื่อผู้เขียนอธิบายถึงวัตถุประสงค์ของการศึกษาทั้งยังอธิบายว่า ไม่เกี่ยวข้องกับสื่อและเปิดโอกาสให้ผู้เล่า เป็นผู้ตัดสินใจว่าจะเป็นผู้เล่าเรื่องราวหรือไม่ ซึ่งเป็นการกระทำให้ผู้เล่า ได้ผ่อนคลาย และมอบ ความไว้วางใจให้กับผู้เขียนได้อย่างรวดเร็ว ทั้งยังพร้อมที่จะเล่าเรื่องราวที่เป็น ประวัติศาสตร์ ชีวิตของตนในการนัดครั้งต่อไป และการนัดครั้งต่อๆ มาของผู้เขียนกับผู้เล่าส่วนใหญ่ จะเป็นอพาร์ทเมนต์หรือห้องพักของผู้เล่า และผู้เขียนมักจะเปิดถ้อยคำเพื่อเริ่มต้นในการรับฟังว่า “อยากจะทำอะไร จะพูดอะไรที่เกี่ยวกับเรื่องราว ของตนเองก็ได้เลยละ” และมีบาง ครั้งที่ผู้เขียนยกประเด็นในเรื่องเล่าให้กับผู้เล่า ด้วยการเปิดให้ผู้เล่า ได้เล่าในสิ่งที่มีความ ประทับใจในชีวิต หรือเรื่องราวที่เป็นจุดเปลี่ยนแปลง ที่อยากจะบอกกล่าวให้สังคมได้รับรู้ ผู้เขียนทำการรับฟังโดยการใช้วิธีบันทึกเทปและพูดคุยเป็นการ ส่วนตัว อีกทั้งจดจำรายละเอียดของสีหน้าแววตา ที่บ่งบอกถึงอารมณ์และความรู้สึกในขณะที่ ผู้เล่าถ่ายทอดเรื่องเล่าให้กับผู้เขียน หลังจากการรับฟังเรื่องเล่าแล้ว ผู้เขียนจะทำการบันทึกรายละเอียดที่โอบล้อมผู้เล่าเพื่อถ่ายทอดเรื่องราวของผู้เล่า ให้ได้อย่างครอบคลุมและผ่านการตีความ จากผู้เขียนให้น้อยที่สุดเท่าที่จะกระทำได้ และผู้เขียน จะรับฟังจนกระทั่งได้ รายละเอียดของ เรื่องเล่า เพียงพอที่จะ สะท้อนให้เห็นถึงการเดินทาง ที่ถูกผูกไว้จนกระทั่งเป็นประวัติศาสตร์แห่งตน ผู้เขียนต้องเข้าไปนั่งดูและรอจนคุณใหม่บันทึก

รายการเรียบร้อยแล้วจึงเริ่มการถ่ายทอดเรื่องเล่าที่คุณใหม่ เป็นผู้เล่าและกรณีคุณจำ ผู้เขียนได้นัดกับผู้เล่าที่ห้างสรรพสินค้าของโรงแรม ระดับห้าดาวแห่งหนึ่ง เพราะคุณจำต้องไปเดิน แบบยังสถานที่นั้น ซึ่งการเข้ารับฟังเรื่องเล่านั้น ทั้งสามท่านเต็มใจ จะเล่า เรื่องราวอย่างเต็มที่และได้บอกว่ายินดีที่จะเล่าเรื่องเพิ่มเติมได้ถ้าผู้เขียนต้องการแต่ในการนัด แต่ละครึ่งก่อนข้างยากที่จะลำบาก เพราะว่าคิวในการทำงาน ของผู้เล่าแต่ละรายแน่นมาก แต่ก็มิได้ เป็นอุปสรรคต่อการรับฟังในเรื่องเล่าของผู้เขียน

กลุ่มที่ 3 ผู้เล่าเป็นผู้หญิงที่อยู่ในกระบวนการนัดเพื่อศาสตร์เชิงศิลปะ และเป็นเรื่องราวของคุณพล ผู้เขียนเข้าหาผู้เล่าเรื่องโดยผ่านทางคำแนะนำของผู้ที่ผู้เล่าได้ให้ความเคารพครั้งแรกที่ผู้เขียนก้าวเข้าสู่สนามของการรับฟังจึงเป็นการเข้าสู่พื้นที่ที่เป็นเวทีชีวิตของอย่างคุณพลเต็มรูปแบบ เพราะเป็นการเข้าไปยังสถานที่ที่เป็นห้องเรียนในการเรียน การเขียนภาพหน้าโดยใช้สีระของของคุณพลเป็นหุ่นภาพในวันนั้นยังติดตาของผู้เขียนอยู่เสมอ ภาพของคุณพลที่ยืนโพสท่าเปลี่ยนไปมาท่ามกลางสายตาทหลายสิบคู่ทจ้องมองไปยัง ร่างกายของคุณพล รวมถึงสายตาที่ระคนไปด้วยความตื่นตันของผู้เขียนเนื่องจากเป็นครั้งแรก ในชีวิตที มีโอกาสได้ดูการเรียนวาดภาพหน้าโดยใช้มนุษย์ผู้หญิงเป็นหุ่น คุณพลทีก้าวเข้ามาในห้องด้วยเสื้อคลุมกายนั้น ไม่ได้เงยหน้าขึ้นมอมมายังสายตาแต่ละคู่ของนักเรียนในห้องเลย คุณพลทีก้าวเข้ามาอย่างเงียบๆ มีเพียงเสียงท่าน อาจารย์ซึ่งเป็นผู้แนะนำและกำหนดเงื่อนไขในการเรียนจากแบบให้นักเรียนได้รับรู้ ผู้เขียนรู้สึกดีใจ ทีการวาดภาพหน้าครั้งนั้นเป็นอีกรูปแบบ หนึ่งซึ่งไม่ใช่การเขียนภาพนิ่ง แต่เป็นภาพเคลื่อนไหวทีให้คุณพลเปลี่ยน ท่าทุกสิบวินาที ทำให้ผู้เขียนไม่สามารถทีจะพินิจพิจารณาในสัดส่วนของคุณพลได้อย่างละเอียด มิเช่นนั้นแล้วผู้เขียนอาจจะรู้สึกละอายต่อตนเอง ทีมีอาจจะในความอยากรู้อยากเห็นใน พื้นที่บน เรือนร่างของคุณพลได้ คุณพลสามารถถอดเสื้อคลุมของ ตนเอง และสวมกลับคืนได้ อย่างรวดเร็วเมื่อหมดเวลาในการ เป็นหุ่นทีๆ ทีคุณพลต้องเปลี่ยน เป็นเป้าสายตาของ นักเรียน มาก่อนและคุณพลหน้าทีจะกล้าเดินไปสวมเสื้อผ้า โดยทีไม่ต้องใช้เสื้อคลุมทับ แต่คุณพลทีมิได้ กระทำเช่นนั้นผู้เขียนเคยถามคุณพลและคุณพลได้ตอบว่า “ พี่ไม่'กล้าเดินโดยไม่มีเสื้อคลุม หรือก พี่อาย” และหลังจากนั้นผู้เขียนได้เข้าไปแนะนำตัวและอธิบายถึงงานวิจัย คุณพลตอบรับและยินดีทีจะเล่าเรื่องราวของคุณพลให้ผู้เขียนได้รับฟัง และคุณพลขอให้ เป็นสถานที่ที เป็นบ้านของผู้เขียน เพราะคุณพลอยากให้เป็นส่วนตัวและสามารถคุยกันได้เต็มที่ การรับฟังเรื่อง เล่าจากคุณพล จึงเป็นไปได้อย่างราบรื่นตามความต้องการของคุณพล โดยทีคุณพลเองได้บอกกับผู้เขียนว่า “ถึงเวลาแล้วทีใครๆจะได้รู้กันเสียที”

กลุ่มที 4 เป็นการสัมภาษณ์โดยทีผู้ให้ข้อมูล เป็นกลุ่มบุคคลทีเกี่ยวข้องกับเรื่องราวของนั้ดผู้หญิง ในสังคมไทย ดังเช่น ผู้หญิงไทยทีไม่ได้เข้าสู่กระบวนการนั้ด ผู้ชายไทย ข้างภาพคอลัมน์นิสต์ และผู้ทีอยู่ใน ศาสตร์เชิงศิลปะ การเข้าหากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลกลุ่มนี้ เป็นเรื่องทีค่อนข้างจะ

ง่ายกว่ากลุ่มผู้หญิงที่อยู่ใน กระบวน การนัด เพราะทุกท่านยินดีและพร้อมที่จะให้ข้อมูล โดยถือว่าการแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน การนัดหมายสวนใหญ่เป็นบ้าน หรือสถานที่ทำงานของผู้ให้ข้อมูลและการเก็บข้อมูลเป็นไปอย่างราบรื่นและได้ข้อมูลที่เพียงพอและชัดเจนที่จะสามารถนำไปวิเคราะห์ตีปปรากฏการณ์ในเรื่องราวของนัดผู้หญิงในสังคมไทยได้เป็นอย่างดี

การศึกษาในรูปแบบเช่นนี้ ผู้ศึกษาในฐานะผู้เขียนต้องเปิดใจของตนเองให้กว้าง และพยายามสลัดทิ้งความคิด ความเชื่อที่เป็นฐานความคิดเดิมของตนเองออกไป เพราะทุก ๆ มิติของการดำเนินการศึกษา จะเป็นกระจุกเงาที่สะท้อนให้ผู้เขียนรับรู้ในตำแหน่งและบทบาทของตนเอง ที่จะเข้าไปในบริบทของการรับฟังข้อมูล และได้ก้าวเข้าไปสู่ประตูแห่งชีวิตของผู้เล่าผู้ที่อยู่ในกลุ่มที่ 1 ถึง 3 ในฐานะเพื่อนหรือเครือญาติที่พร้อมจะร่วมแบ่งปันอารมณ์และความรู้สึกซึ่งผู้เล่าต้องเผชิญกับแรงกดดันทางสังคม ในขณะที่ผู้เล่านั้นก็กำลังสรรสร้างเรื่องราวจากประสบการณ์ตรงให้เป็นประวัติศาสตร์แห่งชีวิตของตนเอง การมีความรู้สึกรวมไปกับการ รับรู้ของผู้เล่านั้นก็เพื่อที่ผู้เขียนจะสามารถถ่ายทอดเรื่องราวของผู้เล่าโดยการเขียนออกมาใกล้เคียงในสาระของเรื่องจากผู้เล่าให้มากที่สุด และผ่านการตีความจากผู้เขียนให้น้อยที่สุด เพื่อที่จะฉายให้เห็นเรื่องราวเสมือนหนึ่ง ผู้เล่าเป็นผู้ถ่ายทอดสู่สาธารณะด้วยตัวของผู้เล่าเอง

ความรู้ที่หลากหลายใน Autobiography

จากวิดิทัศน์ประกอบการสอนเรื่อง โลกของหนู ใจคอฮิสติก เป็นตัวอย่างอีกกรณีหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนถึงวิธีสร้างความรู้โดยใช้วิธีวิทยาในรูปแบบ Autobiography ซึ่งจะเห็นได้ว่าการ สัมภาษณ์ในเชิงวิชาการในรูปแบบเดิมที่ยึดเอาคำถามตามแนว ทฤษฎีเป็นหลักนั้น เราจะได้คำตอบที่เป็นเพียงความรู้ เกี่ยวกับเรื่องของเด็กที่เป็นโรคออทิสติกใน เชิงทฤษฎีทั่วไป ดังเช่น ความหมายของเด็กที่เป็นโรคนี ที่ถูกจัดให้อยู่ในกลุ่มของเด็กที่มีพฤติกรรม ผิดปกติหรือเบี่ยงเบนไปจากเด็กปกติทั่วไป และต้องได้รับการบำบัดรักษาแต่ในการบำบัดนั้นจะให้ความสำคัญ ไปยังความพยายามที่จะทำให้เด็กเหล่านี้มีพฤติกรรมที่เป็นไปตามเด็กทั่วๆ ไปในสังคม

การที่สังคมกำหนดว่าสิ่งใดเป็นความปกติ และสิ่งที่ยอยู่นอกเหนือออกไปจากกรอบที่กำหนด ไม่ว่าจะ เป็น ความรู้หรือพฤติกรรม ต้องกลายและมาเป็นสิ่งที่ผิดปกติ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อความปกติเป็นเรื่องของคนหมู่มาก ทำให้ความผิดปกติเป็นชนกลุ่มน้อย เด็กออทิสติกซึ่งเป็นเรื่องของ ชนกลุ่มน้อยนั้น จึงได้ถูกผลักให้เป็นคนผิดปกติ อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะสังคมไม่ยอมรับความหลากหลายเหล่านั้น และการที่สังคมกำหนดว่าเด็กออทิสติกผิดปกติ ทำให้ครอบครัวของ เด็กออทิสติกส่วนใหญ่ที่คิดว่าตัวเองมีบุตรผิดปกติต้องพบกับความผิดหวังรู้สึกเครียดและทุกข์ ทรมานในการที่ต้องพยายามหาหนทางผลักดันให้ลูก ของตนก้าว ไปสู่ความ เป็นเด็กปกติตามมาตรฐานดังที่สังคมกำหนดไว้

แต่ในอีกมิติหนึ่งของสังคมก็ยังมีบางครอบครัวที่ยอมรับในพฤติกรรมที่ หลากหลายของ ลูกดังเช่น ครอบครัวของน้องข้าวฟ่างซึ่งเป็นครอบครัวเข้าใจเรียนรู้เข้าใจ และยอมรับใน พฤติกรรม ที่แตกต่างของลูก ไม่บังคับให้ลูกเข้าสู่ ความเป็นมาตรฐาน มิใช่เป็นการยอมแพ้ในโชคชะตาที่เกิดขึ้น เพราะนั่นเท่ากับเป็นการยอมรับว่าลูกของตนผิดจากมาตรฐานที่กำหนด ดังเช่นเวลาที่ลูกเรียก หัวเข่าของตนเองว่า กุ๋ย พ่อแม่ก็จะเรียกตามว่า กุ๋ย ทำให้ลูกดีใจที่พ่อแม่ เรียนรู้ได้ว่าลูกชอบสิ่งใด ภาพเรื่องเล่าของน้องข้าวฟ่าง จะสะท้อนให้เห็นถึงครอบครัวที่มีความสุข ทั้งๆที่มีลูกเป็นโรคออทิสติก การเลี้ยงดูน้องข้าวฟ่างที่เรียนรู้และยอมรับความหลากหลาย เป็นการสร้างความรู้ชุดใหม่ ที่เกี่ยวกับการดูแลเด็กออทิสติกที่แตกต่างจากแนวทางการรักษา แบบเดิมๆ การสัมภาษณ์ ครอบครัวน้องข้าวฟ่างโดยวิธี Autobiography เป็นการเปิดโอกาสให้ พ่อแม่ได้เล่าในสิ่งที่อยากเล่า ภาพที่เกิดขึ้นจึงเต็มไปด้วยความสุข จากความเข้าใจและ การยอมรับ ในสิ่งที่แตกต่างของลูกซึ่งถ้า หาก ผู้สัมภาษณ์ยังยึดติดอยู่กับกรอบคำถามตาม หลักวิชาการแบบเดิม ก็จะได้ข้อมูลที่ ตอกย้ำ ความรู้ทั่วๆ ไปเกี่ยว กับความผิดปกติของเด็กออทิสติก ไม่สามารถทำความเข้าใจ ในเรื่องของ เด็กออทิสติก ได้อย่างลึกซึ้งซึ่งการสร้างความรู้ชุดใหม่เกี่ยวกับเด็กออทิสติกอาจจะเป็นความรู้ที่ให้ สังคม ตระหนัก ถึงความหลากหลายในความเป็นมนุษย์อันจะส่งผลให้สังคมอยู่ ร่วมกันได้อย่าง มีความสุขโดยไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน

การเก็บข้อมูลภาคสนามของงานวิจัยชุมชน

ดร.พิศมัย รัตนโรจน์สกุล

เมื่อนักวิจัยได้กำหนดปัญหาการวิจัย และกรอบแนวคิดสำหรับเป็นแนวทางของการทำวิจัยแล้ว ขั้นตอนถัดมาของกระบวนการวิจัย คือการเลือกใช้เครื่องมือในการวิจัยและการเก็บข้อมูล เพื่อให้ได้ข้อมูลที่จะนำไปวิเคราะห์ เพื่อนำไปสู่คำตอบหรือการสร้างองค์ความรู้จากการวิจัย ในหัวข้อนี้จะได้กล่าวถึงขั้นตอนและกระบวนการในการเก็บข้อมูลภาคสนาม เมื่อนักวิจัยเลือกใช้การศึกษาวิจัยที่มุ่งเน้นการหาคำอธิบายจากปรากฏการณ์ที่นำไปสู่การสร้างทฤษฎีจากฐานรากมากกว่าการพิสูจน์สมมติฐานจากทฤษฎีที่มีอยู่แล้ว

ขั้นตอนของการเก็บข้อมูลภาคสนามอาจแบ่งเป็น 3 ขั้นตอน ได้แก่

1. การเตรียมตัวก่อนเข้าสู่สนามวิจัย
2. การเข้าสู่สนามวิจัยเพื่อเก็บข้อมูล
3. การออกจากสนามวิจัย

คำว่า “สนามวิจัย” หรือ “พื้นที่วิจัย” มิได้มีความหมายเฉพาะในขอบเขตของพื้นที่สำหรับเก็บข้อมูล เช่น หมู่บ้าน ชุมชน อำเภอ หรือ จังหวัด หากสนามวิจัย ยังหมายรวมถึง “กลุ่มคน” ที่เป็นกลุ่มเป้าหมายที่นักวิจัย ให้ความสนใจหรือสามารถให้ข้อมูลสำหรับตอบคำถามงานวิจัยที่กำหนดไว้ได้

1. การเตรียมตัวก่อนเข้าสู่สนามวิจัย

ก่อนที่นักวิจัยจะเข้าสู่สนามหรือพื้นที่ที่ใช้สำหรับเก็บข้อมูล ควรมีการเตรียมตัวให้พร้อมในเรื่องต่าง ๆ ดังนี้

- การเลือกพื้นที่สำหรับเก็บข้อมูล
- การสร้างความคุ้นเคยหรือความยอมรับ
- การเตรียมอุปกรณ์สำหรับเก็บข้อมูล
- การจัดทำแผนการเก็บข้อมูล
- การเตรียมแนวคำถาม

การเลือกพื้นที่สำหรับเก็บข้อมูล

การกำหนดว่าจะเก็บข้อมูลจากพื้นที่ใด/กลุ่มคนกลุ่มใด หรือกำหนดให้พื้นที่ใดเป็นสนามวิจัย จะต้องพิจารณาว่า สนามวิจัยนั้นสามารถให้ข้อมูลที่นำไปสู่การตอบคำถามได้อย่างครบ

ถ้วนหรือไม่ สามารถอธิบายสิ่งที่เกิดขึ้นหรือสร้างความเข้าใจต่อปรากฏการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างรอบด้าน อีกทั้งควรเป็นสนามที่นักวิจัยสามารถ เข้าถึงได้และสามารถขอความร่วมมือจากคนในสนามวิจัยได้ด้วย เพราะบางสนามวิจัยอาจเข้าถึงได้ยาก เช่น หากต้องการเก็บข้อมูลผู้ต้องขัง นักวิจัยต้องแน่ใจว่ามีช่องทางจะขออนุญาตหน่วยงานเพื่อเข้าเก็บข้อมูลได้ เพราะเป็นเรื่องที่ค่อนข้างยุ่งยาก และอาจไม่ได้รับความร่วมมือจากผู้ให้ข้อมูล เนื่องจากไม่ต้องการเปิดเผยความจริง หากคำถามของนักวิจัยไปเกี่ยวข้องกับคติความ แต่ถ้านักวิจัยเป็นข้าราชการในหน่วยงานนั้นอาจจะทำได้ง่ายกว่า หรือมีคนรู้จักในพื้นที่ ก็จะสามารถเป็นสื่อกลางในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างนักวิจัยกับคนในชุมชนได้ดียิ่งขึ้น ดังนั้นสิ่งที่นักวิจัยควรจะตระหนักใน การเลือกพื้นที่วิจัยได้แก่

- ❑ ความเหมาะสมของสนามวิจัยที่จะตอบโจทย์หรือปัญหาการวิจัยของนักวิจัยได้อย่างครบถ้วน
- ❑ ขนาดของสนามวิจัยที่ไม่เล็กเกินไปเพราะอาจจะทำให้ได้ข้อมูลไม่ครบถ้วนหรือไม่ใหญ่จนเกินกำลังของทีมนักวิจัยในการเก็บข้อมูล
- ❑ ความเชื่อมโยงของสนามวิจัยกับสังคมภายนอก หรือการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นรอบ ๆ ตัว
- ❑ ความสะดวกในการเข้าถึงข้อมูล รวมถึง การเดินทาง ความปลอดภัย ขั้นตอนในการเข้าถึงข้อมูล
- ❑ การรู้จักคนในสนามวิจัย จะช่วยเป็นสื่อกลางในการสร้างความคุ้นเคย หรือการได้รับการยอมรับและสามารถติดต่อสื่อสารและเข้าถึงข้อมูลได้ง่ายขึ้น

การสร้างความคุ้นเคยหรือความยอมรับ

ก่อนที่นักวิจัยจะลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลนั้น นักวิจัยควรจะได้ทำความคุ้นเคยกับพื้นที่ และผู้คนในสนามวิจัยเสียก่อน เพื่อไม่ให้เกิดความรู้สึกว่าเป็นคนแปลกหน้าสำหรับชุมชนหรือคนที่เราต้องการสัมภาษณ์ สร้างความเป็นมิตร เพื่อให้ผู้คนในสนามวิจัยเกิดความยินดีที่จะให้ความร่วมมือและยินดีให้ข้อมูลแก่นักวิจัย

เทคนิคการสร้างความยอมรับหรือความสัมพันธ์ที่ดีให้เกิดขึ้น ได้แก่

- ❑ มีการศึกษาข้อมูลของพื้นที่ สถานที่ กลุ่มคน ประเพณี ความคิด ความเชื่อ ประวัติความเป็นมาและข้อมูลอื่น ๆ ที่เป็นข้อมูลเบื้องต้นของสนามวิจัย ไปล่วงหน้า เพื่อให้เกิดความคุ้นเคยและแสดงให้เห็นว่านักวิจัยใส่ใจและกระตือรือร้นในการทำงาน
- ❑ หากคนแนะนำให้รู้จักกับคนในพื้นที่ ซึ่งอาจเป็นผู้นำ หรือ ผู้ที่ได้รับการยอมรับ

ของคนในชุมชนหรือมีจุดหมายแนะนำตัว เพื่อบอกถึงเจตนารมณ์ในการเข้าไปในพื้นที่อย่างเปิดเผย ตรงไปตรงมา บอกความจริงกับคนในพื้นที่และให้สิทธิกับคนในพื้นที่ว่าจะให้วิจัยหรือไม่

- ❑ ระวังเรื่องการใช้คำพูด และ กริยาที่ล่อแหลม เช่น การลบหลู่ความเชื่อของท้องถิ่น การใช้ภาษาที่ไม่สุภาพ หรือการวางตัวเหนือกว่าผู้นำของชุมชน และผู้ให้ข้อมูล
- ❑ ควรวางตัวสงบเสถียร ไม่ทำตัวให้เด่นชัด ผิดสังเกต หรือแตกต่างจากผู้อื่นในพื้นที่วิจัย เช่น การแต่งกายการใช้ของหรูหราฟุ่มเฟือย ควรทำตัวให้เกิดการกลมกลืนกับ คนในสนามวิจัย
- ❑ การนำอุปกรณ์ต่างๆ เข้าไปในพื้นที่ควรนำเข้าไปเท่าที่จำเป็นเพื่อไม่ให้เกิดมุมมองของความแปลกแยกจากคนในพื้นที่ หรือเกิดการข่มขู่ให้ข้อมูล หรือแสดงความเหนือกว่าผู้ให้ข้อมูล
- ❑ ไม่ควรแสดงตัวว่าเป็นคนของพวกใด/พวกหนึ่ง (ควรวางตัวเป็นกลางหากในสนามวิจัยมีการแบ่งพรรคแบ่งพวก)
- ❑ พยายามเข้าร่วมกิจกรรมสำคัญ ๆ ที่เกิดขึ้นในสนามวิจัย รวมถึงการช่วยเหลือคนในพื้นที่ เท่าที่สามารถจะทำได้ เช่น ช่วยทำงานเล็ก ๆ น้อย ๆ เพื่อเข้าไปสร้างความไว้วางใจ
- ❑ หลีกเลี่ยงการตั้งคำถามที่จะสร้างความอึดอัดบันทึก เช่น ภาระหนี้สิน เรื่องนำอับอาย การถูกลงโทษ หรือการทำผิด นอกจากผู้ให้ข้อมูลจะเล่าให้ฟังเอง ก็ควรรับฟังโดยไม่แสดงความคิดเห็น

การเตรียมอุปกรณ์สำหรับเก็บข้อมูล

เครื่องมือสำหรับการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ และการเข้าถึงสังเกตการณ์ โดยทั่วไปจะใช้การบันทึกเสียง การจดบันทึก การถ่ายภาพ หรือ การถ่ายทำเป็นวีดิทัศน์ ซึ่งส่วนใหญ่จะใช้หลาย ๆ รูปแบบผสมผสานกัน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วนทั้งคำสัมภาษณ์ ภาพประกอบ และข้อสังเกตของนักวิจัย ในการออกเก็บข้อมูลนักวิจัยจึงจะต้องเตรียมอุปกรณ์สำหรับการเก็บข้อมูลให้พร้อมและตรวจสอบการทำงานของอุปกรณ์ว่าสามารถใช้งานได้ตามที่ ซึ่งเราสามารถแบ่งกลุ่มของอุปกรณ์ที่จะต้องเตรียมเป็นชุดร่วมกัน ได้แก่

- เครื่องบันทึกเสียง (เทปบันทึกเสียง) ม้วนเทปและแบตเตอรี่ เป็นอุปกรณ์สำคัญสำหรับการสัมภาษณ์ ซึ่งนักวิจัยจะต้องมีการทดสอบก่อนนำไปใช้ทุกครั้งว่าเครื่อง บันทึกเสียงทำงานได้ดี ม้วนเทปไม่ติดขัด และแบตเตอรี่มีเพียงพอที่จะใช้งานตลอดทั้งวัน เนื่องจากการบันทึกเทปจะใช้

กำลังไฟ สูงกว่าการฟังเทปหรือวิทยุตามปกติ เมื่อตรวจสอบความ เรียบร้อยแล้ว นักวิจัยควรจะทำ การบันทึกหัตถ์เพื่อบอกถึงชื่อเรื่องวิจัย ชื่อผู้ให้ข้อมูล วันเวลาที่ เก็บข้อมูล และสถานที่เก็บข้อมูล ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการช่วยจำและแบ่งแยกข้อมูลสำหรับ นักวิจัยเมื่อนำข้อมูลไปใช้ต่อไป การบันทึกเทป คำสัมภาษณ์ทุกครั้งจะต้องแจ้งให้ผู้ให้ข้อมูลทราบและ ยินยอมให้มีการบันทึกเทป เสียก่อน หากผู้ให้ สัมภาษณ์ไม่ยินยอมให้บันทึกเทป นักวิจัยควรหลีกเลี่ยงและใช้วิธีจดบันทึกแทน

- **สมุดบันทึก ดินสอ ปากกา** เป็นอุปกรณ์ที่ช่วยในการจดบันทึกซึ่งมีส่วนสำคัญมาก เนื่องจากบางครั้งผู้ให้สัมภาษณ์ไม่ต้องการให้บันทึกเทป นักวิจัยจึงต้องจดบันทึกโดยสรุป คำสัมภาษณ์และจดคำ สัมภาษณ์ที่สำคัญ หรือแม้มีการบันทึกเทปการจดบันทึกก็มีความสำคัญ ต่อนักวิจัยที่จะทำให้นักวิจัยสามารถติดตาม ประเด็นคำตอบของผู้ให้สัมภาษณ์ที่น่าสนใจ เพื่อนำมาสร้างคำถามในระหว่างที่สัมภาษณ์ได้ด้วย อีกทั้งนักวิจัย ยังต้องจดบันทึกสิ่งที่ได้จากการสังเกตในระหว่างการสัมภาษณ์ เช่น กริยาของผู้ให้ข้อมูล บรรยากาศระหว่างการสัมภาษณ์ หรือ บริบทรอบ ๆ ตัว ซึ่งเป็นข้อมูลที่ไม่ได้จากการบันทึกเสียง

- **กล้องถ่ายรูป และฟิล์ม หรือ วิดีโอ และเทปบันทึกภาพ พร้อมแบตเตอรี่** เป็นอุปกรณ์สำหรับการบันทึกภาพ หรือปรากฏการณ์ที่มองเห็นด้วยสายตา , แผนที่ แผนผัง หรือลักษณะของพื้นที่ชุมชน , ประเพณี หรือพิธีกรรมต่าง ๆ ซึ่งจะช่วยอำนวยความสะดวก ให้แก่นักวิจัยมากขึ้นแทนการจดจำหรือจดบันทึกสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น และอาจไม่มีในคำสัมภาษณ์ และช่วยให้ข้อมูลที่ชัดเจนมากขึ้นด้วย ดังนั้นจึงควรตรวจสอบอุปกรณ์ต่าง ๆ ให้อยู่ใน สภาพพร้อมใช้งาน และฝึกการใช้อุปกรณ์ให้คล่องแคล่ว เมื่อใช้งานจริงจะได้เกิดความผิดพลาด น้อยที่สุด และหากเป็น อุปกรณ์ที่ต้องใช้กำลังไฟมาก ๆ ควรเตรียมแบตเตอรี่สำรองไปด้วย เพราะในสนามวิจัยบางแห่งนักวิจัยอาจ ไม่สามารถหาไฟฟ้าได้สะดวก มีหลายครั้งที่นักวิจัยภาค สนามไม่สามารถขอใช้ไฟฟ้าจากสนามวิจัยได้และอาจ เป็นการรบกวนผู้ให้สัมภาษณ์ ให้ระลึกเสมอ ว่านักวิจัยอาจไม่สามารถถ่ายทำซ้ำในกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นตาม ธรรมชาติหรือในวิถีชีวิตได้ ซึ่ง แตกต่างจากการถ่ายภาพยนตร์ที่มีการทำซ้ำได้

การจัดทำแผนการเก็บข้อมูล

ส่วนหนึ่งของการเตรียมตัวก่อนจะเข้าเก็บข้อมูล นักวิจัยควรจะได้ทำแผนการ เก็บข้อมูลเพื่อใช้เป็นแผน การทำงาน ให้การเก็บข้อมูลเป็นไปด้วยความรอบครอบ ไม่เสียเวลา และได้ข้อมูลที่ครบถ้วน ซึ่งการจัดทำแผน การเก็บข้อมูล ประกอบด้วย

- การกำหนดผู้ให้ข้อมูล ซึ่งควรจะระบุไปอย่างคร่าว ๆ ว่าต้องการผู้ให้ข้อมูล ที่มีคุณสมบัติอย่างไร บ้าง เช่น อายุ เพศ สถานภาพทางสังคม ฐานะทางเศรษฐกิจ เป็นต้น

- จัดทำแผนการนัดหมายผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ วัน เวลา สถานที่ ให้ชัดเจนและแจ้งผู้ให้สัมภาษณ์ ทราบล่วงหน้า (ปัจจุบันการนัดหมายทางโทรศัพท์ล่วงหน้าเป็นเรื่องที่สะดวกและลดความผิดพลาดได้มาก)
- หากไม่สามารถกำหนดผู้ให้ข้อมูลได้ล่วงหน้า นักวิจัยอาจใช้เทคนิคการแนะนำต่อ ๆ กันไปจากผู้ให้ข้อมูลคนก่อนหน้า เพื่อที่จะได้รับการรับรอง และสามารถสอบถาม ข้อมูลเบื้องต้นของคน ที่เราจะสัมภาษณ์ต่อไปได้ ก่อนจากผู้ที่คุณเคยกัน
- จัดลำดับการทำงาน การสัมภาษณ์ หรือการทำกิจกรรมต่าง ๆ ระหว่างการเก็บข้อมูลให้สอดคล้องสภาพการณ์จริงของสนาม โดยควรมีความยืดหยุ่นที่จะ ปรับ เปลี่ยนได้ตามสถานการณ์ เช่นหากผู้ที่นัดหมายไม่อยู่ หรือ ต้องรอนานจะสามารถอย่างไรได้บ้าง หรือหากมี กิจกรรมสำคัญที่ควร จะเข้าร่วม ไม่ควรนัดหมายผู้ให้สัมภาษณ์ในช่วงเวลานั้น เป็นต้น
- หากเป็นการวิจัยชุมชน หรือสนามวิจัยเป็นพื้นที่ที่ชัดเจน นักวิจัยควรทำแผนที่ (Mapping) เพื่อบอกอาณาบริเวณของชุมชน ที่ตั้งของสถานที่สำคัญ ๆ เส้นทางคมนาคม สภาพภูมิประเทศ การตั้งบ้านเรือน ฯ เพื่อให้เห็นความสัมพันธ์ทางกายภาพของชุมชน

การเตรียมแนวคำถาม

นอกจากการเตรียมอุปกรณ์ที่เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูลแล้ว นักวิจัยยังต้องเตรียมแนวคำถามหรือแนวทางการสัมภาษณ์/การสังเกต เพื่อใช้ในการเก็บข้อมูลไว้ล่วงหน้าด้วย โดยกำหนดแนวคำถามจากปัญหาการวิจัย และสิ่งที่เชื่อมโยงเกี่ยวข้องที่จะนำไปสู่การตอบคำถามในงานวิจัยได้อย่างครบถ้วน และได้คำนึงถึงมิติทางสังคมต่าง ๆ อย่างรอบด้าน ลักษณะของแนวคำถาม ได้แก่

แนวคำถามแบบมีโครงสร้าง (Structured Question) หมายถึง แนวคำถามที่ถูกกำหนดไว้ล่วงหน้า และสัมภาษณ์ตามแนวคำถามนั้นไป เรียกว่า แบบสอบถาม (Questionnaire)

แนวคำถามแบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Question) หมายถึง แนวคำถามที่มีลักษณะ ปลายเปิด (open-end) คำถามนั้นเป็นเพียงกรอบกว้าง ๆ ที่สามารถปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับผู้ให้สัมภาษณ์ หรือสถานการณ์และเรื่องราวที่ได้รับการถ่ายทอดระหว่างการสัมภาษณ์ได้ โดยไม่ยึดติดกับแนวคำถามมากเกินไป และสามารถสร้างคำถามใหม่ ๆ ที่ได้จากการสนทนาในระหว่างสัมภาษณ์ได้เสมอ

คำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ที่ดี ควรมีลักษณะ ดังนี้

- เป็นคำถามที่สื่อความหมายที่ถูกต้อง และมีความชัดเจนว่าต้องการถามอะไร
- เป็นคำถามที่สามารถสื่อสารกับผู้ตอบด้วยภาษาที่ผู้ตอบเข้าใจได้ง่าย
- จูงใจให้ผู้ตอบรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของการสนทนาอย่างเป็นกันเอง มิใช่การสอบสวน หรือจับผิด หรือ เป็นการถามคำถาม-ตอบคำ
- กระตุ้นให้ผู้ตอบเกิดความอยากตอบ อยากแสดงความคิดเห็นของตนเอง
- มีคำถามที่สามารถตรวจสอบได้ว่า ผู้ตอบได้ตอบคำถามตรงตามความจริงหรือไม่

แนวคำถามควรจะได้มีการทดสอบกับกลุ่มตัวอย่าง หรือคนที่มีความใกล้เคียงกับผู้ให้ข้อมูลก่อน (Pre-test Interview) เพื่อตรวจสอบความเข้าใจของผู้ถูกสัมภาษณ์ว่าสามารถตอบคำถามได้ตามที่นักวิจัยต้องการหรือไม่ ภาษาที่ใช้เหมาะสมหรือไม่ แนวคำถามครอบคลุมข้อมูลที่ต้องการหรือไม่ แล้วทำการแก้ไขให้เหมาะสมก่อนจะนำไป ใช้สัมภาษณ์ในสนามจริงต่อไป

2. การเข้าสู่สนามวิจัยเพื่อเก็บข้อมูล

การเก็บข้อมูลสำหรับงานวิจัยมักจะใช้หลากหลายวิธีร่วมกัน อาทิ การศึกษาจากเอกสารทั้งของราชการและ การจดบันทึกของชุมชน หรือของผู้คนในสังคม , การศึกษาจากวัตถุ/สิ่งของที่มีอยู่ เช่น เครื่องมือ เครื่องใช้ บ้านเรือน วัด , การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก เช่น ผู้อยู่ในเหตุการณ์ ผู้เป็นเจ้าของเรื่องราว ผู้นำของชุมชน/สังคม ผู้ที่เกี่ยวข้อง กับกิจกรรม/ประเด็นต่าง ๆ , การสังเกตสิ่งที่เกิดขึ้นรอบ ๆ ตัว และปรากฏการณ์ทางสังคมที่ส่งผลต่อปัญหาการวิจัย , การเข้าไปมีส่วนร่วมร่วมกับ กิจกรรมต่าง ๆ ของนักวิจัย เป็นต้น

การสัมภาษณ์ (Interview)

การสัมภาษณ์เป็นการสนทนาหรือพูดคุยซักถามอย่างมีเป้าหมาย เพื่อให้ได้ข้อมูลที่นักวิจัยต้องการทราบ ข้อมูลที่ได้จะช่วยอธิบายปรากฏการณ์ที่นักวิจัยพบเห็น แต่อาจไม่ชัดเจนหรือไม่เข้าใจ จึงต้องอาศัยคำอธิบายจาก ผู้เกี่ยวข้องในเหตุการณ์หรือเป็นคนในพื้นที่วิจัย โดยการเข้าขอสัมภาษณ์ นักวิจัยจะต้องทำความคุ้นเคยกับผู้ให้ข้อมูลเสียก่อน เพื่อสร้างความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน หรือเกิดความไว้วางใจที่จะเล่าเรื่องราวต่าง ๆ ให้ฟัง อย่างถูกต้อง การแสดงตนของนักวิจัยควรมีลักษณะเป็นมิตร สุภาพ และไม่มีอคติกับผู้ให้ข้อมูล นักวิจัยควรบอคำถามที่สั้น กระชับ หรืออธิบายให้เข้าใจได้ง่ายด้วยภาษาเดียวกับผู้ให้ข้อมูล และไม่ควรพูดมาก หรืออธิบายมากจนกลายเป็นการถามนำเพื่อให้ได้คำตอบตามแนวที่ผู้สัมภาษณ์คิดไว้ล่วงหน้า เพราะจะทำให้

คำตอบ ถูกชี้นำไม่น่าเชื่อถือ และจะต้องให้อิสระกับผู้ให้ข้อมูลอย่างเต็มที่ในการเล่าเรื่อง หรือแสดงความคิด โดยนักวิจัยไม่ควรแสดงความคิดเห็นของตนเองเป็นการตอบโต้ เพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลเกิดความเชื่อมั่น หรือมั่นใจต่อนักวิจัย

เทคนิคการสัมภาษณ์ที่นักวิจัย ควรนำไปปรับใช้ให้เหมาะสมกับงานสนามของตนเอง ได้แก่

- เตรียมคำถามไว้ล่วงหน้า และซักซ้อมคำถามก่อนเพื่อที่การสัมภาษณ์จะได้เป็นลักษณะของการพูดคุยกันตามธรรมชาติ
- นัดหมายวัน เวลา และสถานที่สัมภาษณ์ล่วงหน้า นักวิจัยควรไปให้ตรงเวลาและไม่ควรเลื่อน นัดหรือยกเลิกครนวนัด
- ควรเลือกสถานที่สัมภาษณ์ที่สงบ เย็นสบาย
- สร้างบรรยากาศในการสัมภาษณ์อย่างเป็นกันเอง (แต่สุภาพ) นักวิจัยควรเป็นคนยิ้มแย้ม แจ่มใส อ่อนน้อม เคารพผู้ที่ให้สัมภาษณ์ (ไม่ดูถูกผู้ให้สัมภาษณ์)
- นักวิจัยอาจแสดงความมีน้ำใจ โดยมีของเล็ก ๆ น้อย ๆ ติดไม้ติดมือไปมอบให้ผู้ให้สัมภาษณ์ได้แต่ไม่ควรทำให้กลายเป็นเงื่อนไขของการแลกเปลี่ยนหรือเป็นของที่มีค่าสูงจนเกินไปจะทำให้การสัมภาษณ์เกิดความไม่จริงใจ หรือ แสวงหารายได้ หรือคาดหวังทุกครั้งที่มีการสัมภาษณ์
- ก่อนเริ่มสัมภาษณ์ควรมีการแนะนำตัว บอกวัตถุประสงค์ของการสัมภาษณ์ และหากจะบันทึกเทปต้องขออนุญาตผู้ให้สัมภาษณ์ก่อน (หากเป็นข้อมูลที่ผู้ให้สัมภาษณ์อาจเกิดความไม่สบายใจควรรับปากว่าจะไม่นำไปเปิดเผยนอก จากนำมาวิเคราะห์สำหรับงานวิจัยเท่านั้น และไม่ควรเปิดเผยชื่อ-นามสกุลผู้ให้สัมภาษณ์)
- สร้างบรรยากาศความคุ้นเคยโดยการสนทนาเรื่องทั่ว ๆ ไป ที่ผู้ให้สัมภาษณ์สามารถตอบได้หรือแสดงความคิดเห็นได้อย่างสบายใจเสียก่อน
- เป็นนักฟังที่ตั้งใจสนใจซักถาม และยินดีฟังในเรื่องที่ไม่เกี่ยวข้องที่ผู้ให้สัมภาษณ์เล่าให้ฟังแล้วค่อยหาโอกาสดึงเข้าสู่ประเด็นคำถามวิจัย
- ป้อนคำถามอย่างเหมาะสมกับจังหวะเวลาของการสนทนาบางครั้งอาจต้องเงียบเพื่อปล่อยให้ ผู้ให้สัมภาษณ์ได้คิดก่อนตอบ หรือพักระหว่างสนทนนานาน ๆ
- ใช้ภาษาที่สุภาพ เข้าใจง่าย และไม่เป็นการชี้นำคำตอบ
- สังเกตปฏิกิริยาของผู้ให้สัมภาษณ์ในระหว่างการสนทนา บรรยากาศใน

การสนทนา เช่น เหนื่อยเบื่อหน่าย อึดบันทึก ซึ่งนักวิจัยควรหาวิธีการ
ผ่อนคลาย เช่น การหยุดถามหรือเปลี่ยน เรื่องสนทนาให้เกิดความผ่อนคลาย
ก่อน หรือนัด สัมภาษณ์ใหม่ในวันหลัง

- ❑ ควรใช้เวลาสัมภาษณ์ที่เหมาะสม ไม่นานเกินไป
- ❑ ไม่ควรให้มีผู้อื่นที่ไม่เกี่ยวข้องในการสัมภาษณ์อยู่ด้วย เพราะอาจมีผลกระทบ
ต่อคำตอบที่ได้รับ
- ❑ นักวิจัยต้องมีจรรยาบรรณในการสัมภาษณ์ ได้แก่ การไม่นำเอาความลับของ
ผู้ให้สัมภาษณ์ไปเปิดเผย , ชี้แจงผลได้-ผลเสียจากการสัมภาษณ์อย่างชัดเจน
แก่ผู้ให้สัมภาษณ์และเคารพต่อการ ตัดสินใจของผู้ให้ สัมภาษณ์ , แสดงความ
เอาใจ ใส่ต่อการสัมภาษณ์ไม่แสดงท่าทีดูถูกผู้ให้ สัมภาษณ์ , ไม่แสดงตัวเหนือ
กว่า ฉลาดกว่า หรือหลอกลวง ผู้ให้สัมภาษณ์, ควรวางตัวเป็นกลางไม่กล่าว
ร้ายใครหรือ สนับสนุนใครเมื่อผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวถึง
- ❑ กล่าวขอบคุณเมื่อสิ้นสุดการสนทนา และกล่าวอำลาเมื่อออกเดินทางกลับ
หรือจะไปสัมภาษณ์รายอื่นต่อไป

การสังเกต (Observation)

สิ่งที่ได้จากการสังเกต คือ บริบทต่าง ๆ ของชุมชน ปฏิกริยาในระหว่างการสัมภาษณ์
กิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น และการเข้าไปมีส่วนร่วมกับกิจกรรมต่าง ๆ ในระหว่างทำวิจัย
เพราะสิ่งเหล่านี้เป็น “คำอธิบายเงียบ” ที่อาจไม่ได้รับการสัมภาษณ์ แต่จะถูกอธิบาย
ด้วยสายตาของนักวิจัยที่สังเกตเห็น ซึ่งมีหลาย ๆ ครั้งที่เป็นกิจกรรมหรือปรากฏการณ์ทาง
สังคมที่ผู้ให้สัมภาษณ์คุ้นเคยจนเกิดการละเลยที่จะอธิบายในการสัมภาษณ์ เช่น ชีวิตประจำวัน
กิจกรรมการทำงาน หรือบางครั้งบางคราวอาจเป็นเรื่องที่ผู้ให้สัมภาษณ์ไม่อยากจะกล่าวถึง เช่น
ความขัดแย้งในครอบครัว ปัญหาการติดสิ่งเสพติด

การสังเกตจะสามารถทำได้ 2 ลักษณะ ได้แก่

การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) การที่นักวิจัยเข้าไปมีส่วนร่วม
ในกิจกรรมหรือเป็นส่วนหนึ่งของคนในชุมชนที่กำลังศึกษาวิจัย และทำให้เกิดการยอมรับ
ของคนในชุมชน ทำให้เข้าใจกระบวนการ ขั้นตอน และความคิดของคนในชุมชนได้มากขึ้น

การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participant Observation) เป็นการสังเกตที่
นักวิจัยเฝ้ามองในฐานะคนนอกไม่เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมของคนในชุมชน เป็นการเฝ้าสังเกต
พฤติกรรมและกระบวนการต่าง ๆ โดยไม่เข้าไปเกี่ยวข้อง เพื่อมิให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจาก
พฤติกรรมเดิมที่เคยเป็นมา

สิ่งสำคัญยิ่งในการเก็บข้อมูลจากการสังเกต คือ การจดบันทึกภาคสนาม (Field Note) โดยสามารถทำได้สอง ขั้นตอน คือ การจดบันทึกทันทีที่สังเกตเห็น เป็นการจดอย่างย่อเพื่อกันลืม ซึ่งอาจเขียนเป็นสัญลักษณ์ วาดเป็นรูปแผนผัง แผนที่ หรือจัดเป็นลำดับเหตุการณ์สั้น ๆ เพื่อเป็นจุดสังเกตคร่าว ๆ ไว้ก่อนและเมื่อมีเวลาหลังจากนั้นจึงค่อยนำบันทึกย่อมาอธิบายขยายความ (Expanded Note) โดยนักวิจัยควรจะหาสถานที่เงียบ ๆ ในการจดบันทึกเรื่องราวอย่างเป็นลำดับขั้นตอน หรือตามลำดับเวลา เพราะขั้นตอนหรือระยะเวลาในการเกิด เหตุการณ์อาจมีผลต่อปรากฏการณ์ วิธีคิด และพฤติกรรมของคนในสังคมนั้น การจดบันทึกโดยละเอียด ในภายหลังนั้นควรจะทำทันทีที่มีโอกาสเพื่อไม่ให้ลืม หรือถูกเรื่องราวอื่น ๆ มาซ้อนทับความจำของนักวิจัย จนทำให้เกิดความสับสนได้

3. การออกจากสนามวิจัย

เมื่อนักวิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลวิจัยในตัวอย่างแรก ๆ แล้ว นักวิจัยควรจะได้มีการตรวจสอบข้อมูลเสียก่อน ว่าข้อมูลที่เก็บได้นั้นมีสภาพสมบูรณ์หรือไม่ เช่น ผู้ให้สัมภาษณ์ตอบคำถามได้ตรงตามความต้องการหรือไม่ ยังขาดข้อมูลส่วนใดอีก เพื่อนำเอาไปปรับปรุงแนวคำถามและนำไปสู่การเลือกผู้ให้ข้อมูลคนถัด ๆ ไป ซึ่งควรจะมีคำถามที่จะตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลที่ได้มาก่อนหน้านี้ และเป็นตัวอย่างที่มีความตรงข้ามกับผู้ให้ข้อมูลคนก่อน ๆ (Negative Case) เพื่อให้ได้ข้อมูลด้านอื่น ๆ หรือมุมมองอื่น ๆ จากคนที่หลากหลาย จนกว่าข้อมูลที่ได้เกิดความอิ่มตัว หมายความว่า เมื่อสัมภาษณ์ต่อ ๆ ไปแล้วคำตอบเกิดความซ้ำ ๆ กัน ไม่เห็นความแตกต่างแล้ว เป็นการยืนยันว่าข้อมูลสมบูรณ์แล้ว นักวิจัยจึงสามารถสิ้นสุดการเก็บข้อมูลและออกจากสนามวิจัย เพื่อนำข้อมูล ที่ได้เข้าสู่กระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

ว่าด้วยความรู้เศรษฐกิจนอกกระแส: เสี่ยงจากแม่ค้าริมทาง

กิตติกร สันคติประภา

เมื่อเราพูดกันทั่วไปถึง “เศรษฐกิจ” ในความคิดคำนึงของคนส่วนใหญ่จะหมายถึง การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ดุลการค้า การลงทุน การส่งออก รายได้ประชาชาติ ผลิตภัณฑ์มวลรวมของประเทศ อุปสงค์ อุปทาน ต้นทุน กำไร เหล่านี้เป็นต้น ซึ่งเมื่อพิจารณาชีวิตอันรีบเร่งของคนไทยโดยเฉพาะในเมืองกรุงที่เป็นศูนย์กลางทางการเมือง และเศรษฐกิจของประเทศ กิจกรรมต่างๆ ทั้งภาคอุตสาหกรรม การเกษตร การบริการ หากถามว่า สิ่งที่สร้างความสุข จากชีวิตที่เหน็ดเหนื่อยของเรามาจากอะไร คำตอบที่ได้มาทันทีโดยไม่ต้องคิดมากคือ ความสุขนั้น จะมาจาก การมีรายได้ และรายได้ที่เพิ่มขึ้นทั้งในระดับปัจเจกและในภาพรวมคือความเจริญเติบโต ของเศรษฐกิจที่สุดแล้วคือ รายได้และกำไรสู่กระเป๋าของเราจะเป็นเท่าไร ถึงแม้จะมีการคิดถึงเรื่องของการกระจายรายได้ การคุ้มครองผู้บริโภค สภาพแวดล้อม และสวัสดิการของสังคมใน รูปแบบต่างๆ ตั้งแต่เรื่องของ การศึกษา สาธารณสุขการสงเคราะห์ประชาชนหลากหลายรูปแบบ จะปรากฏให้เห็นอยู่แต่ความคิดหลักในวิถีชีวิตเชิงเศรษฐกิจของเรา ก็ไม่พ้นวนเวียนอยู่กับ สิ่งตอบแทนในรูปของตัวเงิน

ความรู้และภาพความคิดทาง “เศรษฐกิจ” โดยทั่วไป

ความคิดทางเศรษฐกิจที่ฝังลึกอยู่ในหัวเรามาจากไหน? ยามที่เราจะตัดสินใจทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น การซื้อสินค้า เช่นหากซื้อเสื้อหนึ่งตัวเราอาจจะตั้งใจมากถ้าต่อ รองราคาได้ นั่นไม่ใช่เพราะดีใจที่เก่งกาจ สามารถต่อรองได้ แต่เป็นเพราะลึกๆ เราได้ประหยัดเงิน ในกระเป๋าไม่ขาดทุน เช่นเดียวกับการขายสินค้า ถ้าพ่อค้าแม่ค้าขายสินค้าได้ในราคาที่ตั้งไว้ เขาก็รู้แน่นอนว่าเขาได้กำไร หากลดไปบ้างแต่ ยังไม่ถึงกับราคาเท่าทุน พ่อค้าแม่ค้าก็ยังได้กำไรอยู่ การลดกำไรลงไปนิดหน่อยทำให้ขายได้มากขึ้นยอมเป็นการส่งเสริมการขายไปในตัว ขณะที่ในการผลิตสินค้าผู้ผลิตมักต้องคำนึงถึง ต้นทุน ที่ประกอบด้วย เงินทุน เครื่องจักร แรงงาน ที่ดิน แหล่งเงินทุน/เงินกู้ เครดิต การขาย การตลาดและการส่งเสริมการตลาด การขนส่ง เมื่อคิดรวมแล้วทำอย่างไรถึงจะได้กำไรสูงสุด ไม่ว่าจะเป็นเพื่อนำมาลงทุนเพื่อผลิตต่อเนื่อง หรือเป็นส่วนรายได้ของผู้ผลิตเอง สิ่งทั้งหลายเหล่านี้เป็นเหตุเป็นผลทั้งสิ้น มิได้เกี่ยวข้องกับ ความรู้สึกของมนุษย์แม้แต่อน้อยนิด จะเห็นได้ว่าตามหลักคิดทางเศรษฐกิจของเราจึงตั้งอยู่บนรากฐานของ ความเป็นเหตุเป็นผลของ ต้นทุน ประสิทธิภาพ และประสิทธิผลของการลงทุน และสิ่งเหล่านี้จึงเป็นตัวชี้วัดความสำเร็จของสิ่งที่เรียกว่าเศรษฐกิจ วิธีคิดเศรษฐศาสตร์เชิงกำไร-ขาดทุนเช่นนี้ ปลูกฝังมาอย่างไร ทำไม่จึงเป็นความคิดแบบเดียวที่เรารับรู้กันถึง และนำมาปฏิบัติในการดำรงชีวิต

หากมนุษย์เป็นผ้าขาวบริสุทธิ์ ไร้สิ่งแปดเปื้อนและยังเป็นอย่างนั้นอยู่เรื่อยไป คงไม่มีการขับเคี่ยวของการแย่งชิงทรัพยากร การแข่งขันเอาัดเอาเปรียบสงคราม และอื่นๆ ซึ่งเป็นการแสดงออกของความร้ายกาจของมนุษย์ ด้วยแนวคิดที่ต้องการให้สังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างเป็นปึกแผ่นในสังคมหนึ่งๆ จึงได้สร้างวัฒนธรรมของตนเองขึ้นมาเพื่อเป็นเกณฑ์ หรือหลักยึดของการอยู่ร่วมกัน นั่นคือระเบียบสังคมที่ทุกคนในสังคมนั้นๆ รับรู้และเข้าใจความหมายของวัฒนธรรมที่ถูกสร้างขึ้นมาร่วมกัน ดังนั้นความหมายของสิ่งหนึ่งในวัฒนธรรมหนึ่งจึงอาจจะแตกต่างโดยสิ้นเชิงกับความหมายของสิ่งเดียวกันในอีกวัฒนธรรมหนึ่ง ความรู้ในสังคมจึงถูกสร้างขึ้นเพื่อกล่อมเกล่าให้คนในสังคมนอกจากจะเข้าใจความหมายเชิงวัฒนธรรมของสิ่งต่างๆ และการปฏิบัติต่างๆ ผังแน่นในตัวคน และ ปฏิบัติตามเป็นอย่างดี ซึ่งสิ่งเหล่านี้อยู่ภายใต้กรอบของความดีงามทางวัฒนธรรมทั้งสิ้น ความหมายเชิงวัฒนธรรม นี้เองที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพิจารณาสิ่งที่เรียกว่า เศรษฐกิจ ในความหมายทั่วไป

เมื่อกล่าวถึงวัฒนธรรมทางเศรษฐกิจ ในโลกปัจจุบัน วัฒนธรรมทางเศรษฐกิจแนวเสรีนิยม-ทุนนิยม เป็นความคิดหลักของวัฒนธรรมทางเศรษฐกิจโลก และเป็นสิ่งที่เราเชื่อกันว่าเป็นสิ่งที่ดีงามที่สุดแนวทางเดียว การที่เรามุ่งมั่นสู่ระบบเศรษฐกิจแบบนี้ จะทำให้เราบรรลุสู่อารยะและความเจริญก้าวหน้าของประเทศ "กำลังพัฒนา" แบบเราเรา ดังนั้นจากที่เราดำรงชีวิตแบบหากินหาอยู่ ถึงแม้จะเป็นความพอเพียงแต่ก็ไม่เพียงพอในระบบแบบนี้เพราะเราต้องใช้เงินในการซื้อการขายหาก เราไม่ต้องการได้โน่นได้นี้ เพราะว่าเราหาพอได้ คนผลิตสินค้าก็ขายของไม่ได้ สินค้าต่างๆ หลากหลายที่ผลิตขึ้นมาในระบบอุตสาหกรรมที่อำนวยความสะดวกให้แก่เราก็ยกย่ไปตามๆ กันแล้วในการลงทุน จะนำเงินที่ไหนมาลงทุนต่อ และยังต้องสร้างโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ เพื่อส่งเสริมการขยายกิจกรรม ทางเศรษฐกิจนำสินค้าสู่ตลาดโลก ถ้าไม่ดำเนินนโยบายทางเศรษฐกิจ ที่มองออกไปข้างนอก (Outward looking policy) เน้น การส่งออก (Export-led growth) เศรษฐกิจก็ไม่เจริญเติบโต แล้วเมื่อไหร่เราจะรวย? เมื่อไหร่เราจะพัฒนา? และกินที่อยู่ดีเพื่อเป้าหมายแห่งการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ

วัฒนธรรมทางเศรษฐกิจเช่นนี้ จึงถูกสร้างขึ้นผ่านความรู้ต่างๆ ทางเศรษฐกิจและที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ การพัฒนาเป็นไปได้ โดยการชี้ว่าประเทศแอกเช่นไทยยังด้อยพัฒนาโดยเฉพาะทางเศรษฐกิจถ้าไม่แข็งแกร่งเพียงพอก็คงจะถูกกลืนโดยระบบเศรษฐกิจแบบอื่นๆ ที่ต่อสู้ขับเคี่ยวกันในเวทีโลก สำหรับประเทศไทย ช่วงการพัฒนาเศรษฐกิจที่สำคัญเริ่มต้นประมาณ ปี พ.ศ. 2500 ที่ผู้เชี่ยวชาญของ ธนาคารโลก เข้ามาประเมินสภาพเศรษฐกิจของไทย ความเห็นต่อ การต้องพัฒนาต่อเนื่องเป็นรูปธรรมโดยมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ปี พ.ศ. 2504เป็นแนวทางขึ้นนำการพัฒนาจึง เป็นเป้าหมายของเศรษฐกิจและสังคมไทยโดยรวม ในเชิงวิชาการเศรษฐศาสตร์ และเศรษฐศาสตร์การพัฒนาจึงเป็น สาขาวิชาความรู้ที่เป็นที่นิยมสำหรับคนชั้นหัวกะทิ

เพื่อนำมาใช้วางแผนนโยบาย เศรษฐกิจเพื่อ ตามให้ ทันประเทศพัฒนาแล้ว ด้วยความเชื่อใน ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ เช่น ทฤษฎีห้าขั้นของการพัฒนาของ W.W. Rostow ค.ศ. 1960 ซึ่งขั้นสุดท้าย เป็นการบริโภคระดับสูงที่จะส่งผลต่อการขยาย ตัวของ เศรษฐกิจ เพิ่มรายได้และกระจายกลับ ลงสู่ประชาชน นอกจากนี้ยังมีวิชาการพัฒนาสนับสนุนต่างๆ เช่น การพัฒนาชนบท การพัฒนา การศึกษา ที่นำความรู้และวิธีการพัฒนา สู่พื้นที่ห่างไกล และองค์กรภาครัฐที่สำคัญคือ สำนักงาน คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคม แห่งชาติ โรงเรียน มหาวิทยาลัย และสถาบันการศึกษา เฉพาะด้านการพัฒนา เช่น สถาบัน พัฒนบริหารศาสตร์ ส่งเสริมสนับสนุนการสร้างนโยบาย การปฏิบัติดำเนินการตามนโยบายของรัฐ และการผลิตผู้นำและนักปฏิบัติเพื่อส่งเสริมการพัฒนา ที่มุ่งเน้นการพัฒนานำโดยเศรษฐกิจ โดยเฉพาะภาคอุตสาหกรรมเป็นหลัก

เมื่อพูดถึงความรู้ทางเศรษฐกิจในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ไม่ใช่จะครอบคลุม เพียงเรื่องใหญ่ๆ เช่น นโยบายทางเศรษฐกิจอย่างเดียว แต่ทุกภาคส่วนจะต้องสนับสนุนวิธี คิดเช่นนี้ตั้งแต่ระดับปัจเจกในวิถีชีวิตประจำวันเพื่อให้สิ่งต่างๆ ขับเคลื่อนไปตามอุดมการณ์ ของระบบ และผู้คนย่อมยอมรับความคิดดังกล่าว โดยผ่านการศึกษารเรียนรู้มา ไม่ว่าจะเป็ น การเล่าเรียนตั้งแต่เล็กๆ และในสถาบันการศึกษา ผ่านครู อาจารย์ ตำรับตำรา วิชาการ จากการศึกษาทอความรู้อันในชีวิตประจำวัน ภายในครอบครัว และความรู้ที่ได้มาจากการสัมพันธ์กับ การแลกเปลี่ยน จับบ่ายซื้อสิ่งของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน การทำงาน และผ่านสื่อต่างๆ ทำให้ระบบนี้เข้าสู่การดำเนินวิถีชีวิต ทางเศรษฐกิจเป็นวิถีชีวิตปกติของสังคม ดังนั้นกฎเกณฑ์ กติกาทางในการดำเนินชีวิต ที่สร้างภายใต้กรอบพื้นฐานของเศรษฐกิจแบบนี้จึงทำให้มันกลายเป็นวัฒนธรรมทางเศรษฐกิจหลักของสังคม ถึงแม้ความรู้ที่ถูกสร้างสรรค์ขึ้นมาไม่มีเป้าหมายและวัตถุประสงค์บางอย่างแต่เมื่อเป็นวิชาการที่หนักแน่นและมีทฤษฎีที่ยาก ๆ ต่างๆ สนับสนุนสร้างความชอบธรรมกับวิชาการเหล่านั้น ซึ่งเป็นความรู้ที่เราเห็นดีด้วยกับความรู้ นั้น โดยลืมนองถึง เบื้องหลังวิธีคิดและที่มาที่ไป

แม่ค้าขายข้าวแกง: เศรษฐกิจนอกระบบหรือเศรษฐกิจนอกระแส

ภายใต้การหาหนทางออกเพื่อแก้ปัญหาความยากจน และปัญหาทางเศรษฐกิจของ ประเทศต่างๆ โดยเฉพาะประเทศที่กำลังพัฒนา ทั้งหลาย มีการกล่าวและศึกษาถึง เศรษฐกิจที่เรียกว่านอกระบบ (Informal economy) โดยมองว่าเป็นทางเลือกของเศรษฐกิจอีก ระบบหนึ่งที่ไม่ได้มีการจัดการแบบเป็นทางการ เป็นองค์กร เน้นใช้แรงงานเป็นหลัก เป็นการ ใช้แรงงานตนเอง (self-employed) แต่มักเป็นแรงงานในครัวเรือน จำนวนแรงงานไม่มาก (ไม่เกิน 10 คน) ทำกิจกรรมเพื่อความอยู่รอดของชีวิต ใช้ทักษะระดับต่ำ ส่วนใหญ่ไม่ได้จ่ายภาษี จัดอยู่ใน ภาคใดภาคหนึ่งของเศรษฐกิจกระแสหลักที่แบ่งเป็นภาคต่างๆ เช่น อุตสาหกรรม

การบริการ การท่องเที่ยว ไม่ได้ จึงมีชื่อเรียกว่า ภาคนอกระบบ (Informal sector) (ที่ถูกจัดระบบไว้แล้ว) ซึ่งไม่นับรวมกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ผิดกฎหมาย งานในภาคนี้ที่ยกตัวอย่างโดยทั่วไป ก็จะประกอบด้วย คนขายของตามถนน คนขับรถแท็กซี่ คนขายน้ำ เป็นต้น ซึ่งโดยรวมคือไม่ได้ ดำเนินการตามกฎหมายเกณฑ์ กติกา หลักในการประกอบธุรกิจ การศึกษาเกี่ยวกับ ภาคนอกระบบนี้ มักจะอยู่ในประเด็นของการเป็นที่รองรับแรงงานภาคชนบทที่โยกย้ายมาหางานทำในเมืองใหญ่ที่ไม่ต้องการไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม ผู้ที่ตกงานถูกปลดออกจากงานในภาคเศรษฐกิจหลัก และรักอิสระในการทำงาน และมองว่าเป็นระบบเศรษฐกิจที่ใช้ต่อสู้กับระบบทุนนิยมและเป็นเศรษฐกิจตัวนกระแส ยุคหลังทันสมัยที่คำนึงถึงความหลากหลาย อย่างไรก็ตามยังมีประเด็นคำถามเกี่ยวกับเศรษฐกิจนอกระบบในนิยามแวนนี้ว่ายังติดอยู่กรอบคิดหลักทางเศรษฐกิจหรือไม่ เนื่องจากมีการถกเถียงกันมากกว่าจะจัดประเภทกิจกรรม เศรษฐกิจนอกระบบเช่นนี้ได้อย่างไร ซึ่งก็ยังไม่ลงตัว ขณะเดียวกันความคิดที่จะต้องจัดระบบภาคนอกระบบเหล่านี้ ก็เพื่อให้สามารถจัดประเภทให้นิยามกับกิจกรรมในภาคนี้ บรรจุในสถิติที่แสดงให้เห็นถึงรายได้ของชาติที่แท้จริงว่ามีภาคนี้ปรากฏอยู่ในฐานะส่วนที่สำคัญส่วนหนึ่ง ซึ่งรวมถึงการคำนึงถึงการจัดเก็บภาษี และทำอย่างไรจึงจะอบรม/พัฒนาคนในภาคนี้ให้มีทักษะที่จะประกอบกิจการ ในฐานะผู้ประกอบการทางธุรกิจ และประสบความสำเร็จ สวัสดิการแรงงาน และสุขภาพ ซึ่งทำให้พิจารณาได้ว่าแนวคิดนี้ยังไม่อาจจะไปไม่ไกลเกินกว่าการได้เข้า/ยอมรับเป็น ส่วนหนึ่ง (Inclusion) ของเศรษฐกิจกระแสหลักที่ไม่เคยนับรวมกิจกรรมเหล่านี้ไว้ด้วย ดังนั้นในมุมมองนี้ หากกล่าวถึง ความรู้และการสร้างความรู้แล้ว ความหมายที่กล่าวมาข้างต้นยังไม่ครอบคลุมถึงแม้จะมีคุณลักษณะ บางอย่างที่เหมือนกัน แต่มีอาจสะท้อนให้เห็นถึงเศรษฐกิจอีกแบบหนึ่งซึ่งมีชีวิตชีวาไม่แห้งแล้ง ไม่เน้นแต่ กำไรขาดทุน มีเยื่อใย ระหว่างมนุษย์ซึ่งเป็นความรู้แบบของตนเอง ที่จะเรียกว่า “เศรษฐกิจ นอกกระแส” ต่อไป

ชุดความรู้เศรษฐศาสตร์ของแม่ค้าขายข้าวแกง

ความสัมพันธ์ของมนุษย์ที่เอื้ออาทร ฟังพาไม่ใช่ฟังฟัง นับเป็นสิ่งที่สำคัญในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจนอกกระแสนี้ ซึ่งในการทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจ เช่น ในเรื่องเศรษฐกิจริมทางที่มีแม่ค้าขายข้าวแกง เป็นผู้เล่าเรื่องราวแห่งชีวิตนี้ ได้สะท้อนวิถีคิดในเชิงเศรษฐศาสตร์อีกชุดหนึ่งซึ่งเป้าหมายมิใช่เรื่องของกำไร เพียงอย่างเดียว แต่เป็นการฟังพาอาศัยเพื่อความอยู่รอดร่วมกัน บนฐานระบบความสัมพันธ์ที่เอื้ออาทรต่อกัน นับเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่สำคัญในอันที่จะทำให้นักค้าอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข ระบบความรู้ของเศรษฐศาสตร์ริมทางจึงไม่อาจเป็นความรู้ชุดเดียวกับความรู้เศรษฐศาสตร์ชุดหลักได้ โดยความรู้เช่นนี้มีขีดเส้นทางให้เดินตามอยู่แล้ว ซึ่งมนุษย์ที่จะทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจมีหน้าที่เดินไปหาแม่แบบเพื่อนำมาปรับใช้เท่านั้น ส่วนความ

รู้ชุดนี้จะเป็นความรู้ที่ฝังตรึงอยู่ในตัวคน (Embedded knowledge) ซึ่งเป็นความรู้ที่ผู้เป็นเจ้าของความรู้เข้าใจความรู้นั้นอย่างลึกซึ้งและเป็นความรู้ที่สร้างมาจากประสบการณ์นอกเหนือไปจากตำราวิชาการที่มีอยู่

แม่ค้า “ไม่มีความรู้” นั้นเป็นคำพูดที่มักได้ยินจากปากของคนทั่วไป ไม่น่าสงสัยเลยหรือ หากเราพลิกตำราเศรษฐศาสตร์ขึ้นมา แล้วคิดว่าเราจะลงทุนทำกิจการ เราจะทำได้สำเร็จหรือ? ร้านอาหารสมัยใหม่เปิดตัวหรูหราใช้อาคารพาณิชย์ขนาดใหญ่ มีทั้งเงินทุน ลูกจ้าง และที่ดินครบถ้วนปัจจัยการผลิต ทั้งยังรู้เรื่องของการจัดการอีก ทำไม่มัน ไม่เวิร์ค ไม่ประสบความสำเร็จ แล้วทำไมแม่ค้าขายอาหารรถเข็นริมถนนยังอยู่ได้ บางเจ้าขยายขยายเป็นร้านใหญ่ขึ้น หรือว่าเป็นโชค? ย่อมไม่ใช่แน่นอน

จากตัวอย่างในวิถีทัศน์ความรู้ในตัวแม่ค้าเป็นความรู้แบบองค์รวมที่ผสมผสานกันกลมกลืนไม่แบ่งแยกชัดเจน เหมือนความรู้วิชาการสมัยใหม่ที่ลึกลับแบ่งเป็นวิชาการแขนงต่างๆ ด้วยเป้าหมายของการสร้างความรู้ เพื่อการดำรงชีวิตอยู่รอดของครอบครัวและสร้างความมั่นคงให้ครอบครัว ความสามารถในการจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตที่แม่ค้าครอบครองซึ่งเป็นอัตลักษณ์ที่หลากหลาย (Multiple identities) เป็นทั้งแม่ ภรรยา ผู้หญิงทำงานหาเลี้ยงครอบครัว จึงจำเป็นในการนำพาครอบครัวให้เดินไปตลอดรอดฝั่ง จะล้มลุกคลุกคลาน บ้างก็เป็นเรื่องของจังหวะชีวิต หากแต่มีความมุ่งมั่น อดทน มีความคิดสร้างสรรค์เฝ้าหาความรู้ไม่หยุดนิ่งย่อมจะบังเกิดผล

ความรู้อะไรที่ประกอบกันเป็นระบบความรู้ของการขายข้าวแกงริมทาง ความรู้พื้นฐาน เช่น ความรู้ในการผลิตสินค้า ความรู้ในการทำอาหารไม่ว่าจะเป็นการทำกับ ข้าวหลากหลายซึ่งผู้ผลิต ต้องมีฝีมือซึ่งมีการเรียนรู้ฝึกปรือมาและมีมาตรฐานสินค้าโดยใช้มาตรฐาน ของการทำอาหารแบบ “ทำกินกันเองที่บ้าน” และรวมถึงความสะอาดของคนทำ และสินค้าด้วย หรือความรู้ในการหุงข้าวเช็ดน้ำที่เป็นวิธีประหยัดไฟฟ้า นอกจากนั้นในส่วนของปัจจัยการผลิต ซึ่งประกอบไปด้วย ต้นทุน นอกจากเงินลงทุนจำนวนไม่มากตามกำลัง วัตถุดิบ ข้าวสาร ผัก และเนื้อ, แรงงาน, ท่าเลที่ตั้ง ก็มีวิธีคิดแตกต่างออกไปทั้งสิ้น โดยเป็นเรื่องที่เชื่อมโยงกับความสัมพันธ์ ทางสังคมและจริยธรรม กล่าวคือ ในการใช้ข้าวแม่ค้าเน้นข้าวดี ซึ่งอาสุยเจ้าแก่ขายข้าว ที่มีความสัมพันธ์ค้าขาย กันมา ยาวนานจะเป็นผู้คัดเลือกให้ เป็นการรับประกันคุณภาพสินค้า อาศัยความ “ซื่อตรงต่อกัน” ไว้วางใจซึ่งกัน และกันผูกโยงความสัมพันธ์และ ยังช่วยนำข้าวไปส่งให้ถึงที่ นอกจากนี้ยังเป็นที่ยิงยามขัดสนเงินทองโดยการ “เชื่อ” กัน ชะลอการจ่ายเงินได้ ซึ่ง การเชื่อ รวมความหมายทั้งเป็นสินเชื่อ และเชื่อใจ ขณะที่ความสัมพันธ์ต่างตอบแทนพึ่งพากันกับแม่ค้าขายผัก ในตลาดก็มีลักษณะเดียวกันโดย แม่ค้าจะเลือกผักที่คุณภาพดีไว้ให้ไม่ต้องเสียเวลามากใน การเลือกซื้อ และแม่ค้า ข้าวแกงก็จ่ายเงินไม่ ขาดตกบกพร่องซึ่งความสัมพันธ์นี้จึงตั้งอยู่บนฐานของจริยธรรมอีกด้วย ความเป็นลูกค้าประจำจึงมี นัยของความแน่นแฟ้นของความสัมพันธ์ที่ส่งผลต่อการตัดสินใจเชิง

เศรษฐกิจในการเลือกทำเลที่ตั้งไม่ได้ขึ้นกับทำเลที่คาดว่าจะขายได้อย่างเดียว ต้องคิดถึงเรื่องอื่นๆ ด้วยเช่น ค่าเดินทางคุ้มหรือไม่ ใกล้บ้านหรือไม่เพื่อจะได้กลับมาดูแลลูกค้า นั่นคือเอาวิถีชีวิตของตนเป็นตัวตั้งในการกำหนดทำเล ทำมาหากิน ในขณะที่เดียวกันการเริ่มทำเลที่ตั้งค้าขายยังนำพาให้เกิดการค้าขายต่อเนื่องด้วยเช่น ปาท่องโก๋ ขนม ผลไม้ และส้มตำ ทำให้การค้าขายเรื่องการค้ากินนั้นครบวงจร ซึ่งเป็นที่ดึงดูดลูกค้า สำหรับแรงงานนั้นการค้าเชิงนี้มักใช้แรงงาน ในครอบครัว นั่นคือการพึ่งพากัน แต่หากใช้วิธีคิด อีกแบบหนึ่งอาจจะมองไปว่าเป็นการใช้แรงงานเด็กตามวิถีคิดแบบอุตสาหกรรมโรงงาน ซึ่งไม่ใช่ใน บริษัทเช่นนี้เพราะแท้ที่จริงแล้วเป็นการเรียนรู้ในวิถีชีวิตและคำตอบแทนนั้น เป็นมากกว่าการ ได้ค่าจ้างแรงงาน และอาหาร แต่เป็นการได้ความรู้ที่ถ่ายทอดผ่านการปฏิบัติที่ไม่อาจซื้อหาและทำให้ ประสบความสำเร็จได้จากในระบบโรงเรียน นอกจากนี้ความสัมพันธ์แบบเอื้ออาทรที่แม่ค้ามีให้กับ พนักงานทำความสะอาดโดยการให้ข้าวแกงพวกเขา ยังทำให้แม่ค้าได้น้ำใจตอบรับโดยการช่วย เป็นลูกมือในการเตรียมทำอาหาร เช่น การหั่นผัก ทำให้ไม่ต้องเสียค่าจ้างแรงงานในรูปตัวเงิน การค้าขายย่อมต้องมีวินัยทางการเงินการคลัง ในระบบ เศรษฐกิจสมัยใหม่ผู้ที่สามารถ กู้เงินได้คือผู้ที่มีเครดิต แต่การจัดการการเงินของเศรษฐกิจริมทางมิได้เชื่อเช่นนั้น หลักคิดของ การไม่เป็นหนี้สินเป็นขีดขั้นของการดำเนินวิถีชีวิตทางเศรษฐกิจแบบนี้เนื่องจาก ไม่สามารถ เข้าถึงแหล่ง เงินกู้แบบเป็นทางการผ่านสถาบันการเงินต่างๆ และยังต้องหลีกเลี่ยง ความเหี้ยมโหด ของดอกเบี้ยนอกระบบที่สูงลิบลัว และในการจัดสรรเงินไม่ว่าจะเป็นเงินทุน ค่าใช้จ่ายต่างๆ จะจัดสรร อย่างยืดหยุ่นตามรายได้ที่ได้มาแต่ละวันซึ่งจะ แตกต่างจากกำหนดตายตัว ในระบบธนาคาร ในส่วนของตลาดแล้วนอกจากการผลิตสินค้าที่ดีมีคุณภาพจะเป็น การประกันที่ดีให้กับ ตลาดระบายสินค้า หากแต่ยังกำกับด้วยความผูกพันกับลูกค้า เช่น กลัวลูกค้าไม่มีรับประทาน จึงไม่หยุด ประหยัดการจ้างแรงงานเพื่อเอาเงินส่วนนั้นมา เพิ่มเป็นปริมาณอาหารให้ลูกค้า เป็นต้น

จากประสบการณ์ของแม่ค้าข้าวแกง นอกจากความรู้ที่สรรค์สร้างขึ้นมานั้นเป็นองค์รวมในตัวคนแล้ว ประสบการณ์ที่สะสมและ ผ่านการคิดทบทวนตลอดเวลาเพื่อความอยู่รอดทำให้คิดการค้าขายข้าวแกงประสบความสำเร็จเพราะมองได้ทะลุว่าในวิถีการค้านี้ข้างหน้าจะเป็นอย่างไร อย่างไรก็ดีในการค้าข้าวแกงยังมีประเด็นของความรู้ชุดใหม่ที่ต้องการเพิ่มเติมซึ่งก็ไม่ได้ปิดกั้นการบูรณาการความรู้จากประสบการณ์กับความรู้ในระบบซึ่งยังขาดไปจะส่งเสริมซึ่งกันและกันไม่ว่าจะเป็นความรู้คหกรรม การจัดการ การตกแต่งร้าน การประชาสัมพันธ์ ทำให้ทำงานได้อย่างสมบูรณ์แบบมากขึ้น

ดังนั้นหากจะต่อสู้กับเศรษฐกิจแบบทุนนิยมนั้นจึงจำเป็นต้องศึกษาประสบการณ์ของมนุษย์ในเรื่องเศรษฐกิจแบบต่างๆ ที่สร้างขึ้นเป็นระบบความรู้เศรษฐกิจนอกกระแส เพื่อสร้างความรู้ที่หลากหลายจากสิ่งที่ไม่เคยพูดถึงหรือถูกบดบังจากความคิดของเรา ที่กล่าวมาเป็นตัวอย่างข้างต้น

“แม่ค้าขายข้าวแกง” จึงไม่ใช่ผู้ไม่มีความรู้อีกต่อไป แต่เพียงเพราะเรามองความรู้และตัดสินด้วยความรู้ชุดหนึ่งจึงทำให้เราไม่เห็นว่ามีความรู้แบบอื่นๆ อีก ซึ่งระบบความรู้ เศรษฐศาสตร์ในตัวอย่างตั้งอยู่บนระบบความสัมพันธ์อันเื้อ้อาทรของมนุษย์ และความเป็นมนุษย์ ซึ่งเป็นต้นทุนทางสังคม ที่เกาะเกี่ยวความสัมพันธ์เหนียวแน่นพึ่งพาอาศัยกันให้อยู่สนับสนุนกันให้ระบบนี้อยู่ได้ โดยมีได้คิดแต่เพียงกำไร-ขาดทุน ตัดขาดกันทันทีถ้าไม่มีสิ่งแลกเปลี่ยนตอบแทนในรูปของเงินทอง ความรู้ไม่ได้ ถูกสร้างเพียงแต่ในระบบที่เป็นทางการ ในระบบโรงเรียนหรือมหาวิทยาลัยเท่านั้น ความรู้อีก มากมายในโลกกว้างนี้เป็นความรู้ที่สร้างจากวิถีชีวิต การดำรงชีวิตเป็นประสบการณ์ การเรียนรู้ และความรู้ของมนุษย์ ดังนั้นเราจึงไม่อาจจะยกตนยิ่งใหญ่กว่ามีความรู้มากกว่าคนอื่นที่เราไม่เคยคิดว่าเขาเหล่านั้นมีความรู้ทั้งที่ความรู้ที่เราคิดว่ารู้เป็นเพียงเศษเสี้ยวอันน้อยนิด ซึ่งอาจทำให้เราปิดกั้นตัวเองที่จะเรียนรู้ สร้างความรู้ ต่อยอดความรู้ที่สร้างขึ้นในสังคมของเราซึ่งหากเรียนรู้ได้เช่นนี้เราคงไม่น่าจะอับจนทางปัญญาเพราะการเรียนรู้ นั้นเป็นไปได้ตลอดชีวิต

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

จิตินบ โกมลนิมิ. (2544).

“แม่” คำข้าวแกง: ชีวิตและเศรษฐกิจข้างถนน. ในผู้หญิงกับความรู้: พื้นที่อัตลักษณ์และการสร้างความรู้ของผู้หญิง เอกสารประกอบการประชุมวิชาการประเพณีสตรีศึกษาแห่งประเทศไทย ครั้งที่ 3 จัดโดย โครงการสตรีและเยาวชนศึกษา

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ หลักสูตรปริญญาโทสตรีศึกษาสำนักบัณฑิตอาสาสมัคร
ดิเรก ปัทมสิริวัฒน์. (2538).

ความรู้เศรษฐศาสตร์จากต่างประเทศกับการพัฒนาเศรษฐกิจไทย. ในบทบาทของต่างประเทศ ในการสร้างองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับประเทศไทย. เอกสารสืบเนื่องจากการประชุมทางวิชาการ “บทบาทของต่างประเทศในการสร้างองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับประเทศไทย” วันที่ 5-6 สิงหาคม 2547 ณ โรงแรมรอยัล ออคิด เชอราตัน, กรุงเทพฯ ฯ
จัดโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

- Cross, John. C. (2000). Street Vendors, Modernity and Postmodernity: Conflict and Compromise in the Global Economy. *International Journal of Sociology and Social Policy*. Vol 21 # 1/2 ., (Online). www.openair.org/pub/postmod.htm. retrieved 27/10/2005
- Hussmans, Ralf & Mehran, Farhad. Statistical definition of the informal sector- International standards and national practices. (Online). www.gdre.org/informal.huss0772.pdf. retrieved 28/10/2005
- Schmalzbauer, Leah. The Informal Economy: A Space of Resistance? (Online). www.bc.edu/bc_org/avp/cas/soc/SocialMoments/Schmalzb6... retrieved 27/10/2005
- ILO
Skill development for the informal economy. (Online). www.ilo.org/public/English/employment/skills/informal/who.htm retrieved 26/10/2005
- The Global Development Research Center.
The Economy Sphere The Informal Sector. (Online). www.gdrc.org/informal/ retrieved 10/26/2005
- Wikipedia Online Encyclopedia
Informal economy – Wikipedia //en.wikipedia.org/wiki/Informal-sector retrieved 20/10/2005
- The World Bank Group.
Concept of Informal Sector. (Online). //inweb18.worldbank.org/eca/eca.nsf./Sectors/ retrieved 26/10/2005

วันที่	ประทับใจตรา	หมายเหตุ	วันที่	ประทับใจตรา	หมายเหตุ

หมายเหตุ การเปลี่ยนแปลงเอกสารการบันทึกหรือการประทับใจตราการเข้าเรียนกิจกรรมจะถือเป็นการ
ประพฤติดิฉันจะถูกพิจารณาโทษเช่นเดียวกับการทุจริตการสอบ

จัดทำโดย

**ศูนย์นวัตกรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิต
Center for Life-Long Learning Innovation (CLLI)**